

Straf of civiel?

Een verkennend onderzoek naar jeugdigen die in het kader van voorlopige hechtenis in een opvanginrichting geplaatst worden, en bij wie de zaak civielrechtelijk wordt afgedaan.

© 2005 Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn / NIZW Jeugd

Auteurs

Leonieke Boendermaker

Mariska van der Steege

Julia van den Berg

Gert van den Berg

Het project 'Straf of civiel?' is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Justitie en het Ministerie van VWS. Het rapport is te downloaden via www.jeugdzorg.nl onder services pagina's.

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding	10
1.1 Achtergrond van het onderzoek	10
1.2 Onderzoeksvragen	13
1.3 Aanpak van het onderzoek	14
1.4 Opbouw van dit rapport	15
2 Voorlopige hechtenis en verder	17
2.1 Jeugdstrafrecht	17
2.2 Het strafproces	19
2.3 Omzetting	21
2.4 Tot slot	22
3 De groep in beeld	23
3.1 De steekproef	23
3.2 De situatie ten tijde van de omzetting	25
3.3 Tot slot	32
4 De ‘omzettingen’ vergeleken	34
4.1 Algemene kenmerken	34
4.2 De situatie bij aanmelding / omzetting	35
4.3 Vergelijking met ‘strafklanten’	38
4.4 Tot slot	39
5 Wat zeggen de kinderrechters?	41
5.1 Hoe verloopt een omzetting over het algemeen?	41
5.2 Overwegingen om de zaak civielrechtelijk af te doen	42
5.3 Wie neemt het initiatief voor een omzetting?	46
5.4 Onderscheid met ‘echte’ strafzaken en ‘echte’ crisisplaatsingen	48
5.5 Wat is er nodig voor deze jongeren?	49
5.6 Invloed organisatie binnen de rechtbank	51
5.7 Tot slot	53
6 Slotbeschouwing	54
6.1 De omzettingen	55
6.2 De overwegingen van de kinderrechters	56
6.3 Versterking civiel én strafrechtelijk aanbod	58
Literatuur	61
Bijlage 1 Interviewleidraad	62
Bijlage 2 Overzicht geïnterviewde kinderrechters	66

Samenvatting

Er is de afgelopen periode veel aandacht geweest voor de onder toezicht gestelde jongeren (ots-ers) die in het kader van een crisisplaatsing in de justitiële opvanginrichtingen verblijven. In dit rapport brengen we een andere groep ots-ers uit de opvanginrichtingen in kaart. Het gaat om jongeren die in voorlopige hechtenis worden genomen en bij wie de kinderrechter besluit om géén straf op te leggen, maar wél het verblijf in de opvanginrichting voort te zetten. De voorlopige hechtenis wordt in deze gevallen beëindigd en deze jongeren verblijven vervolgens op civielrechtelijke 'titel' op dezelfde plek. In dit rapport duiden we deze groep aan met de term 'omzettingen'.

De directe aanleiding om deze groep in kaart te brengen, ligt bij de brief die door de Minister van Justitie en de Staatssecretaris van VWS vóór de zomer van 2004 naar de Tweede Kamer is gestuurd over de crisisplaatsingen in de opvanginrichtingen. In deze brief stellen de bewindslieden dat het bij de crisisplaatsingen gaat om jeugdigen die *'primair bescherming en behandeling nodig hebben'* en die *'geen ernstige strafrechtsproblemen hebben'*. Voor deze jongeren is een verblijf in de opvanginrichtingen niet de juiste oplossing, er moet voor hen passende hulp komen binnen de niet-justitiële jeugdzorg, aldus de bewindslieden.

De vraag die in dit rapport centraal staat, is of hetzelfde geldt voor de andere ots-ers in de opvanginrichtingen: de bovengenoemde 'omzettingen'. We onderzochten daartoe een kleine steekproef van 'omzettingen' en interviewden 17 kinderrechters verspreid over de verschillende arrondissementen.

Kenmerken van de omzettingen

De problemen van de jongeren in de omzettingen én bij de crisisplaatsingen komen voor een groot deel overeen. In beide gevallen is er sprake van ernstige gedragsstoornissen (antisociaal gedrag, agressie, oppositioneel-opstandig gedrag, risicovol alcohol en druggebruik, weglopen). Zowel bij de omzettingen als bij crisisplaatsingen gaan deze gedragsstoornissen in ruim de helft van de gevallen samen met internaliserende psychische problemen. Dit betreft voornamelijk depressieve klachten. Daarnaast komen ook andere zaken voor, zoals psychotische symptomen, autistische kenmerken, angst, automutilatie en suïcidepogingen. In beide groepen heeft bijna één op de vijf jongeren een licht verstandelijke handicap.

Jongeren in beide groepen hebben uiteenlopende delicten gepleegd. In de omzettingengroep is dat het geval bij de héle groep, bij de crisisplaatsingen is van 45% bekend dat er delicten zijn gepleegd. Over de aard van de delicten is in de dossiers van de omzettingengroep meer te vinden. Duidelijk is dat het in deze gevallen meestal gaat om vermogensdelicten (63%). Daarna komen gewelddelicten (44%), delicten tegen openbare orde en gezag (27%), vermogensdelicten met geweld (25%), vernieling (21%) en bedreiging (21%). Andere typen delicten komen veel minder voor. Van de crisisplaatsingen hebben we dergelijke informatie maar in een deel van de gevallen. Ook daar worden wel geweldsdelicten genoemd, maar weten we niet precies welk percentage van de groep zich er aan schuldig maakt.

Bij de vergelijking van de omzettingen met de crisisplaatsingen, hebben we telkens vergeleken met de groep crisisplaatsingen in zijn geheel én met twee subgroepen daarbinnen, namelijk degenen die wél en géén delicten hebben gepleegd.

Er blijken op drie punten duidelijke verschillen tussen de omzettingen en de crisisplaatsingen:

- Bij de omzettingen én bij de crisisgeplaatste groep waarvan delicten bekend zijn, staat antisociaal en gewelddadig gedrag meer op de voorgrond, bij de crisisplaatsingen waar géén delicten bekend zijn springt het oppositioneel-opstandige gedrag en weglopen eruit. Echter: ook binnen de groep crisisplaatsingen met delicten zijn er veel meer jongeren met oppositioneel-opstandig gedrag dan bij de omzettingen.
- Ook voor wat betreft de internaliserende psychische stoornissen wijken de crisisplaatsingen zónder delicten af: onder hen zijn meer meisjes met depressieve klachten, automutilatie of suïcidepogingen en meer gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag en vermoedens van prostitutie (al is dit een relatief kleine groep).
- Een ander opvallend punt van verschil ligt in de leefsituatie van de jongeren. In de omzettingengroep woont verreweg het grootste deel (vóóordat zijn in voorlopige hechtenis worden genomen) thuis. In een veel groter aantal zaken dan bij de crisisplaatsingen, is er daar thuis sprake van ernstige ruzies, overbelaste ouders én ook van ouders waarvan bekend is dat zij de situatie willen veranderen.

De overwegingen van de kinderrechters

De kinderrechters kiezen in de 'omzettingzaken' voor een civielrechtelijke afdoening, omdat zij van mening zijn dat er ingegrepen moet worden en dringend hulp nodig is. Drie onderwerpen spelen een belangrijke rol in de overwegingen van de kinderrechters. Allereerst de aard en ernst van de gepleegde delicten. In de omzettingzaken gaat het volgens de kinderrechters doorgaans om een reeks van winkeldiefstallen, geweld in de huiselijke kring, straatroof, woninginbraak, vernieling, mishandeling en vechtpartijen. De afwegingen die gemaakt worden zijn per individueel geval verschillend, maar een paar grote lijnen zijn wel te onderscheiden. Zo hanteren diverse rechters het uitgangspunt dat geweld in huiselijk kring duidt op een totaal vastgelopen situatie waarbij de noodzaak tot het aanpakken dáárvan voorop staat. Is er sprake van geweld gericht tegen willekeurige buitenstaanders, dan ligt een strafrechtelijke afdoening meer voor de hand. De mate van 'geschoktheid van de samenleving' gaat dan een rol spelen. Een tweede overweging betreft de kenmerken of problemen van de jongeren. Benadrukt wordt dat met name de kwetsbare jongeren (bijvoorbeeld de groep met een licht verstandelijke handicap en de daarbij behorende problematiek) voor relatief lichte vergrijpen in voorlopige hechtenis worden genomen. Bij deze groep past een op hulp gerichte benadering. Een andere overweging om tot een omzetting over te gaan, is dat een straf zich enkel en alleen op de jeugdige in kwestie richt, terwijl er juist hulp in het gezin nodig is. Binnen het kader van een ots is hulp aan het gezin wél mogelijk. Deze overweging sluit aan bij een belangrijk kenmerk van de omzettingen dat we hierboven al noemden, namelijk dat het overgrote deel thuis woont, dat er thuis veel problemen zijn, maar dat een veel grotere groep ouders dan bij de crisisplaatsingen betrokken is bij het wel en wee van hun kind en wel iets wil doen om de situatie te veranderen.

De kinderrechters stellen het belang van de jongere telkens voorop. Velen ergeren zich aan de huidige maatschappelijke en politieke roep om meer repressie en zwaardere straffen voor jeugdigen. Het jeugdstrafrecht is er volgens hen juist voor bedoeld om de ontwikkeling van jongeren weer in goede banen te leiden, zodat recidive voorkomen wordt.

Bescherming en behandeling en geen ernstige strafrechtsproblemen?

Zijn de jongens en meisjes in de 'omzettingszaken' nu – net als de crisisgeplaatste groep - te zien als jongeren die 'primair bescherming en behandeling nodig hebben en die geen ernstige strafrechtsproblemen hebben'? Duidelijk is dat er behandeling nodig is voor de ernstige gedragsstoornissen in combinatie met internaliserende psychische problemen. Of er 'bescherming' nodig is, is minder duidelijk af te leiden uit de feitelijke kenmerken van deze groep. Mishandeling, betrokkenheid bij prostitutie, internaliserende psychische problemen of een licht verstandelijke handicap zijn naar ons idee kenmerken die duidelijk maken dat deze jongeren 'in bescherming genomen' zouden moeten worden. Er is in de 'omzettingszaken' in een vergelijkbaar percentage van de gevallen (25% en bij de crisisplaatsingen 21%) sprake van mishandeling en in een veel kleiner aantal gevallen van betrokkenheid bij prostitutie (2% en bij de crisisplaatsingen 17%). Internaliserende psychische problemen komen bij een kleiner aantal jongeren voor dan bij de crisisplaatsingen. Toch komen deze problemen wel degelijk voor. Ook bij de 'omzettingen' zijn er jongeren met depressieve klachten (27%), jongeren die zichzelf beschadigen of een zelfmoordpoging hebben gedaan (13%) of andere internaliserende psychische stoornissen hebben (13%). Ook het feit dat net als bij de crisisgeplaatste jongeren één op de vijf een licht verstandelijke handicap heeft, maakt dat we kunnen stellen dat er wel degelijk jongeren zijn die 'primair bescherming' nodig hebben. De vraag of er sprake is van 'ernstige strafrechtsproblemen' is een vraag naar de beoordeling van de gepleegde delicten. Uit de interviews wordt duidelijk dat de kinderrechters in de omzettingszaken oordelen dat de strafrechtsproblemen *niet* op de voorgrond dienen te staan, zij stellen 'bescherming' voorop. Belangrijker dan de vraag óf er bescherming nodig is dan wel sprake is van ernstige strafrechtsproblemen, is de constatering dat alle jongeren in de omzettingszaken dringend behandeling nodig hebben.

Wat voor behandeling nodig?

De kinderrechters reppen in de interviews over een schrijnend tekort aan gesloten en besloten behandelcapaciteit. Daardoor moet ook de jongeren in de 'omzettingszaken', nét als de crisisplaatsingen lang wachten in de opvang terwijl er niks gebeurt. De kinderrechters staan daarom niet afwijzend tegenover de uitbreiding van gesloten of besloten capaciteit buiten de justitiële jeugdinrichtingen. Twee zaken vinden zij dan wel van belang: het moet duidelijk zijn wat dat 'gesloten' en 'besloten' inhoudt én de kinderrechtter moet nog steeds de noodzaak van de geslotenheid toetsen en ermee instemmen (een machtiging afgeven).

Naar ons idee is de noodzaak van 'geslotenheid' of 'beslotenheid' – net als bij de crisisplaatsingen - niet direct af te leiden uit de kenmerken van de doelgroep. Het lijkt erop dat deze noodzaak vooral wordt genoemd vanuit een gebrek aan alternatieven.

Weliswaar is van een kwart van de groep bekend dat zij al eerder eens weggelopen zijn, maar dat rechtvaardigt nog niet direct een gesloten plaatsing. In elk geval niet van de 75% bij wie weglopen niet als probleem genoemd wordt.

De kinderrechtters oordelen in deze zaken dat de noodzaak tot behandeling voorop staat. Zij kiezen voor een omzetting omdat zij op die manier de meeste mogelijkheden zien om de gewenste hulp tot stand te brengen. De aard en ernst van de gepleegde delicten en de noodzaak om hulp te kunnen realiseren spelen een rol in deze afweging. Om die afweging 'zuiver' te kunnen maken zouden er voldoende mogelijkheden moeten zijn, zowel binnen als buiten de justitiële jeugdzorg, om deze groep te behandelen.

Gezien de ernstige gedragsstoornissen en internaliserende psychische problemen, betekent dit dat er specifiek zorgaanbod nodig is. Op dit moment kan men deze moeilijk te hanteren groep niet aan binnen de reguliere jeugdzorg en in de opvanginrichtingen wordt de benodigde hulp ook niet geboden. We zijn hier in het rapport over de crisisplaatsingen al op ingegaan en in het rapport 'de juiste hulp' (Boendermaker e.a., 2004) wordt het gewenste aanbod inhoudelijk verder uitgewerkt. Gezien de leefsituatie van de 'omzettingengroep' is vooral de inzet van intensieve gezinsinterventies noodzakelijk. Dit sluit aan bij de wens van diverse kinderrechtters om hulp te kunnen bieden aan het hele gezin, in plaats van alleen aan de jongeren in kwestie. Van twee gezinsinterventies, Multisystemic Therapy (MST) en Functional Family Therapy (FFT) weten we dat het effectieve interventies zijn bij jongeren met problemen zoals die aan de orde zijn bij de 'omzettingengroep'. Beide interventies worden sinds kort op kleine schaal in ons land toegepast. In het rapport over de crisisplaatsingen in de opvanginrichtingen becijferden we dat er jaarlijks voor ongeveer 175 onder toezicht gestelde jongeren dergelijke hulp nodig is. Tellen we de jongeren uit de omzettingengroep erbij, dan is duidelijk dat er een forse uitbreiding van deze interventie noodzakelijk is. We verwijzen naar het rapport 'de juiste hulp' voor de uitwerking van dit zorgaanbod.

Voor het relatief kleine aantal jongeren uit de 'omzettingengroep' dat in een tehuis woont of geen vaste woon- en verblijfplaats heeft, geldt net als bij de crisisplaatsingen dat zij terecht zouden moeten kunnen in een residentiële voorziening waar men deze lastige groep aan kan en waar behandeling plaats vindt van de ernstige gedragsstoornissen en internaliserende psychische problemen. Zoals de kinderrechtters het formuleren: een voorziening die tussen de reguliere tehuizen én de justitiële jeugdinstellingen in zit. In het rapport 'de juiste hulp' is uitgewerkt hoe een dergelijke residentiële voorziening er inhoudelijk uit zou moeten zien. We volstaan op deze plaats met het verwijzen naar dat rapport.

Behandeling in strafrechtelijk kader?

We hebben al diverse malen geconstateerd dat de kinderrechtters in hun beoordeling van de 'omzettingzaken' de noodzaak tot behandeling laten prevaleren boven de gepleegde delicten. De voorlopige hechtenis wordt toegepast en benut om hulp te kunnen realiseren. Op deze manier zien zij de meeste mogelijkheden om de gewenste hulp tot stand te brengen. Het is de vraag of zij tot dezelfde afweging zouden komen als er binnen een strafrechtelijk kader meer mogelijkheden zouden zijn. Het gaat de kinderrechtters er nu om dát er hulpverlening tot stand komt. Of dat binnen een

civielrechtelijk of strafrechtelijk kader plaats vindt, is minder van belang. Wellicht beoordelen zij de gepleegde delicten anders en maken zij een andere afweging als er voldoende mogelijkheden zijn om bijvoorbeeld MST in een strafrechtelijk kader toe te passen (dit is nu overigens ook het geval bij de inmiddels gestarte MST-teams in ons land). Ook versterking (inhoudelijk en in aantal plaatsen) van individuele trajectbegeleiding (ITB) zou bijvoorbeeld een oplossing kunnen bieden. Als deze interventies voldoende beschikbaar zijn en binnen een strafrechtelijk kader ingezet kunnen worden, maakt dit wellicht een meer 'zuivere' afweging van de ernst van de delicten mogelijk.

1 Inleiding

Er is de afgelopen periode veel aandacht geweest voor de onder toezicht gestelde jongeren (ots-ers) die in het kader van een crisisplaatsing in de justitiële opvanginrichtingen verblijven. In dit rapport komt een andere groep ots-ers aan de orde, die ook in de opvanginrichtingen verblijft. Het gaat om jongeren¹ die in voorlopige hechtenis worden genomen en bij wie de kinderrechter besluit om géén straf op te leggen, maar wél het verblijf in de opvanginrichting voort te zetten. De voorlopige hechtenis wordt in deze gevallen beëindigd en deze jongeren verblijven vervolgens in het kader van een crisisplaatsing op dezelfde plek.

In dit inleidende hoofdstuk schetsen we eerst de achtergrond van het onderzoek (1.1) en vatten we de uitkomsten van ons eerdere onderzoek naar de crisisplaatsingen samen (1.2). Daarna komt de aanpak voor dit vervolgonderzoek aan de orde (1.3). Tot slot geven we de opzet van het rapport weer en gaan en gaan in op de gehanteerde terminologie (1.4).

1.1 Achtergrond van het onderzoek

Jongens en meisjes die onder toezicht zijn gesteld of onder voogdij staan, kunnen alleen in bijzondere omstandigheden in een gesloten justitiële opvanginrichting geplaatst worden. De (gezins)voogd heeft daartoe een speciale 'machtiging gesloten plaatsing' nodig van de kinderrechter. Deze machtiging wordt slechts verleend 'indien zij vereist is wegens ernstige gedragsproblemen van de minderjarige' (artikel 261, lid 3, BW). Het aantal jongeren dat via deze weg in een justitiële jeugdinrichting terechtkomt, is de afgelopen jaren enorm toegenomen, van 153 jongeren in 1998 tot 652 jongeren in 2003. Dit jaar (2004) gaat het tussen 1 januari en 1 november 587 om jongeren.² Hoewel er tot 2000 al sprake is van een toename van het aantal crisisplaatsingen, is dit pas echt doorgezet na de invoering van het 'voorlopig convenant crisisplaatsingen OTS-pupillen in justitiële jeugdinrichtingen' in de zomer van 2001.

In dit convenant maken de gezamenlijke (gezins)voogdij-instellingen en de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) afspraken over snelle plaatsing van jongeren met ernstige gedragproblemen in de (gesloten) opvanginrichtingen van Justitie. Het gaat om jongeren voor wie de rechter een machtiging heeft gegeven tot plaatsing in een gesloten justitiële jeugdinrichting.³

¹ In dit rapport gebruiken we de term kinderen voor de leeftijdsgroep van 0 tot 11 jaar. De groep van 12 tot 18 jaar duiden we aan als jongeren. Bedoelen we beide groepen (0-18) dan gebruiken we de term jeugdigen.

² Bron: beleidsinformatie DJI, 22 november 2004.

³ De justitiële jeugdinrichtingen bestaan uit opvanginrichtingen en behandelinrichtingen. In 2003 verbleef 52% van de jongeren in de opvanginrichtingen daar in het kader van voorlopige hechtenis, 12% was veroordeeld tot een vrijheidsstraf (jeugddetentie) en 9% was een pij-passant (deze jongeren hebben een strafrechtelijke maatregel opgelegd gekregen en wachten op een plaats in een justitiële behandelinrichting). De rest (27%) betrof een civielrechtelijke plaatsing (crisisplaatsing). In de behandelinrichtingen worden jongeren geplaatst die door de rechter de strafrechtelijke maatregel 'plaatsing in een inrichting voor jeugdigen (pij)' opgelegd hebben gekregen. Daarnaast kunnen in deze inrichtingen ook jongeren met een civielrechtelijke verblijfstitel terecht die intensieve

Het opstellen van het convenant is een direct gevolg van de discussie die eind 1999 begon over plaatsgebrek in de justitiële jeugdinrichtingen. Eind 1999 werd duidelijk dat de Dienst Justitiële Inrichtingen meerdere malen een verzoek tot plaatsing van een onder toezicht gestelde jongere in een gesloten inrichting, had afgewezen. In deze gevallen had de kinderrechter een machtiging daartoe verstrekt, vanwege de crisissituatie waarin de jongeren in kwestie verkeerden. De verzoeken tot plaatsing werden wegens plaatsgebrek afgewezen. De (gezins)voogdij-instelling in Noord-Brabant bracht de zaak onder de aandacht door via een kort geding de plaatsing van pupillen af te dwingen. In diezelfde tijd vroeg ook één van de kinderrechters aandacht voor meiden van 15 jaar en ouder die in de prostitutie kwamen of dreigden te komen. Zij zouden ergens ondergebracht moeten kunnen worden, waar zij beschermd werden tegen de dwang die op hen uitgeoefend werd. In de Tweede Kamer vraagt de Socialistisch Partij (SP) vervolgens aan de Minister van Justitie om op basis van de schaarste een voorlopige regeling te treffen met de sector (gezins)voogdij-instellingen en later wordt dit in een motie⁴ afgedwongen.

De Kamer verzoekt de regering om 'een noodvoorziening te treffen, opdat jongeren die in crisissituaties verkeren en jongeren die ernstige problemen hebben en strafbare feiten hebben gepleegd, binnen één week na de beslissing daartoe, kunnen worden geplaatst'. Het 'voorlopig convenant crisisplaatsingen', dat in de zomer van 2001 ingevoerd wordt, is die noodvoorziening en een jaar later wordt het voorlopige convenant omgezet in een definitieve versie.

Als blijkt dat de invoering van het convenant een enorme groei van het aantal crisisplaatsingen tot gevolg heeft, roept dit veel vragen op. Ouders trekken aan de bel en in de media en in de Tweede Kamer worden vragen gesteld over het feit dat een groeiende groep jongeren met een maatregel van kinderbescherming, lange tijd in zwaar beveiligde inrichtingen verblijft. Zij zitten in de jeugdgevangenissen en verblijven daar in dezelfde leefgroepen als jongeren die in voorlopige hechtenis zitten, een staf uitzitten of met een strafrechtelijke maatregel wachten op een plaats in een behandelinrichting. De Minister van Justitie stelt daarom eind 2003 de werkgroep 'optimalisering van het zorgaanbod voor jeugdigen met ernstige gedragsproblemen' (commissie Bouwhuis) in, die moet adviseren over de oplossing voor deze groep jongeren. In diezelfde periode krijgt NIZW jeugd de opdracht onderzoek te doen naar de kenmerken van de civielrechtelijk geplaatsten in de opvanginrichtingen, hun hulpvragen en het meest wenselijke zorgaanbod. Daarnaast onderzoekt het Verwey-Jonker Instituut wat de ervaringen zijn met het samenplaatsen van jongeren met een civielrechtelijke- en jongeren met een strafrechtelijke verblijfstitel binnen dezelfde inrichtingen en loopt er een evaluatie naar de beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen (VU-Amsterdam).

Mede op basis van de uitkomsten van deze drie onderzoeken stelt de werkgroep vervolgens dat het huidige aanbod van de justitiële jeugdinrichtingen, maar ook van de provinciale jeugdzorg, de jeugd-ggz en de zorg voor licht verstandelijk gehandicapten voor de groep jongeren met ernstige gedragsproblemen ontoereikend is (commissie Bouwhuis, juni 2004).

---

behandeling nodig hebben. In 2003 bestond 65% van de populatie uit civielrechtelijk geplaatsten (OTS en voogdij) en 35% uit strafrechtelijk geplaatsten (pij).

⁴ Motie Kalsbeek-Halsema, Tweede Kamer, vergaderjaar 2000-2001, 27 400 VI, nr. 37.

De kern van het advies van de werkgroep luidt: a) zorg voor een voldoende en passend alternatief aanbod van crisisopvang, crisisinterventie en behandeling voor de groep jongeren die primair bescherming behoeft. Dit aanbod dient gestalte te krijgen binnen de provinciaal gefinancierde jeugdzorg, de jeugd-ggz en de jeugd lvg-sector en b) beëindig de plaatsing van jeugdigen met een civielrechtelijke verblijfstitel in de justitiële jeugdinrichtingen.

De Minister van Justitie en de Staatssecretaris van VWS nemen het advies van de commissie over. Zij sturen op 1 juli 2004 een brief⁵ naar de Tweede Kamer waarin zij stellen dat 'beëindiging van de plaatsing van jeugdigen, die met het primaire doel van bescherming zijn geplaatst een wijziging van de verantwoordelijkverdeling binnen het stelsel van jeugdzorg met zich meebrengt'. Daarom kan dit niet van het ene moment op het andere gerealiseerd worden en is er op diverse punten nadere informatie nodig. Vanwege de urgentie van de problematiek stellen zij dat er voor 1 januari 2005 een plan van aanpak gereed zal zijn, gericht op het oplossen van dit probleem. De bewindslieden stellen dat er duidelijkheid geboden moet worden over:

- De exacte omvang van de doelgroep die niet meer in de justitiële jeugdinrichtingen geplaatst zal worden (welke jongeren worden wél en niet met het primaire doel van bescherming geplaatst).
- Het alternatieve zorgaanbod dat voor deze groep noodzakelijk is.
- De termijn waarop dit aanbod noodzakelijk is en te realiseren is.
- De financiële en wettelijke voorwaarden waaronder dit te realiseren is.

De vraag naar de doelgroep

De vraag naar de exacte doelgroep is aan de orde, omdat er náást de crisisgeplaatste groep, nog andere jongeren op civielrechtelijke titel in de justitiële jeugdinrichtingen verblijven (in zowel de opvang- als behandelinrichtingen).

Zo bestaat 67% van de populatie uit de behandelinrichtingen uit jeugdigen met een civielrechtelijke 'titel' (cijfers 2003).⁶ In de opvanginrichtingen zijn er náást de crisisplaatsingen, ook nog twee andere groepen jongeren te onderscheiden die op een civielrechtelijke titel in de inrichting verblijven. Het gaat om zgn. 'omzettingen' en om 'veelplegers' voor wie er afspraken zijn gemaakt tussen de vier grote steden en de Dienst Justitiële Inrichtingen.

De 'omzettingen' betreft jongeren die in voorlopige hechtenis zijn genomen en daarmee op strafrechtelijke 'titel' in de opvanginrichtingen verblijven. De rechter besluit in hun geval om de zaak civielrechtelijk 'af te doen'. Deze jongeren staan al onder toezicht en de kinderrechter geeft dan een machtiging gesloten plaatsing af, zodat het verblijf in de opvanginrichting kan worden voortgezet.

De term 'omzetting' is een administratieve term, die afkomstig is van het bureau individuele jeugdzaken (IJZ) van de Dienst Justitiële Inrichtingen. In de bestanden van IJZ wordt de verblijfstitel 'omgezet' van strafrechtelijke naar civielrechtelijk, hetgeen nodig is ten behoeve van de overzichten van de populatie van de justitiële jeugdinrichtingen. We gebruiken de term in de rest van dit rapport om deze specifieke groep jongeren

---

⁵ Brief 1 juli 2004, Tweede Kamer, vergaderjaar 2004-2005, 28741, nr. 8.

⁶ Bron: website DJI, 25/11/2004

(eerst voorlopige hechtenis en daarna ots met een machtiging gesloten plaatsing en verblijf in het kader van het crisisconvenant) kort aan te kunnen duiden. De *veelplegers* die op civielrechtelijke titel in de opvanginrichtingen verblijven, zijn (voornamelijk) jongens tussen de 12 en 18 uit de vier grote steden. Zij hebben ten minste vijf processen verbaal op hun naam staan.⁷ In hun geval wordt de strafzaak aangehouden, onder de voorwaarde dat zij behandeling en heropvoeding ondergaan in een justitiële jeugdinstelling. De ondertoezichtstelling én een machtiging gesloten plaatsing, zijn dan de titel waaronder een pedagogische aanpak wordt gerealiseerd. Ook in hun geval is er dus sprake van een 'omzetting'.

In 2003 waren er in de bestanden van IJZ in totaal 57 jongeren te vinden waarbij sprake was van een omzetting. In de eerste zeven maanden van 2004 betrof het 91 jongeren (79 jongens en 12 meisjes). De verwachting is dat het aantal omzetting eind 2004 rond de 200 zal liggen.⁸

Aan NIZW-jeugd is gevraagd om, als vervolg op het eerder verrichte onderzoek 'crisisplaatsingen in de opvanginrichtingen' (Boendermaker, Eijgenraam & Geurts, 2004) inzicht te geven in deze specifieke groep jeugdigen. Het onderzoek is uitgevoerd in de maanden oktober, november en half december 2004.

1.2 Onderzoeksvragen

In de hierboven genoemde brief naar de Tweede Kamer wordt gesteld dat: 'er nauwkeurig inzicht nodig is in *de aard en omvang van de groep die primair bescherming en behandeling nodig heeft en geen ernstige strafrechtsproblemen heeft*'. De groep die op basis van het crisisconvenant civielrechtelijk in een opvanginrichting is geplaatst, valt in elk geval onder deze omschrijving.⁹ De vraag nu is, of deze omschrijving ook van toepassing is op de 'veelplegers' en de 'omzettingen'.

Dat is een lastige vraag. De 'veelplegers' en de 'omzettingen' worden immers in voorlopige hechtenis genomen en hebben dus wel degelijk 'strafrechtsproblemen'. We weten uit het onderzoek naar de crisisplaatsingen dat ook 45% van deze jongeren delicten heeft gepleegd. Ook bij hen zijn 'strafrechtsproblemen' waarschijnlijk aan de orde. Bij deze jongeren prevaleert de aard en ernst van hun problemen in de afweging of zij al dan niet in de justitiële jeugdinstellingen thuishoren. Zijn de delicten van de 'veelplegers' en de 'omzettingen' van dien aard dat bij hen de overweging anders uitvalt? Zijn de problemen bij deze jongeren anders?

In alle gevallen is het de kinderrechter die de zaak beoordeelt en besluit om óf een straf (of strafrechtelijke maatregel) op te leggen, óf een plaatsing in een dezelfde instellingen op civielrechtelijke titel toe te staan. Het is de rechter die daarmee beoordeelt of 'straf' of 'bescherming' in de afdoening voorop dient te staan. Het oordeel van de kinderrechter is dus van groot belang. In wat voor gevallen oordelen zij dat de 'strafrechtsproblemen' van dien aard zijn dat de bescherming en behandeling

⁷ Waarvan tenminste één in het jaar voorafgaand aan het feit waarvoor zij voor de rechter verschijnen.

⁸ bron: afdeling beleidsinformatie DJI, maart 2004, 31 augustus 2004 en eind december 2004.

⁹ Zie Brief aan de Tweede Kamer over het plan van aanpak rond de samen plaatsing van jeugdigen in de justitiële jeugdinstellingen, d.d. 1 juli 2004, pagina 5.

voorop kan staan? En wanneer gaat hun oordeel de andere kant op? Vanuit welke overwegingen wordt het verblijf in de opvanginrichtingen voor deze groep dan verlengd? Wat voor hulp heeft de kinderrechter voor ogen? Dit brengt ons tot de volgende onderzoeksvragen:

1. Wat zijn de kenmerken van de jongeren die nu in de categorie 'veelpleger' of 'omzettingen' vallen?
2. Verschillen deze kenmerken van die van jongeren die in het kader van het convenant crisisplaatsingen in de opvanginrichtingen zijn geplaatst?
3. Welke overwegingen hanteren kinderrechters bij hun keuze om een zaak van een jongere die onder toezicht gesteld is én delicten heeft gepleegd, al dan niet strafrechtelijk af te doen? Is er daarbij verschil tussen de zgn. 'veelplegers' en de 'omzettingen'?
4. Welke zorgaanbod achten de kinderrechters noodzakelijk voor de groep 'veelplegers' en 'omzettingen'?

1.3 Aanpak van het onderzoek

Om de vraag naar de kenmerken van de 'veelplegers' en de andere zaken waar een civiele afdoening volgt op een in aanvang strafrechtelijke zaak te beantwoorden, is dossieronderzoek gedaan aan de hand van een kleine steekproef van dossiers van jongeren die in voorlopige hechtenis zijn genomen en bij wie de zaak civielrechtelijke is afgedaan. In de eerste zeven maanden van 2004 bleken er bij het bureau individuele jeugdzaken (IJZ) van de dienst justitiële inrichtingen (DJI) 91 van dergelijke zaken bekend. Daaruit is een steekproef van 48 dossiers onderzocht.

Het dossieronderzoek is uitgevoerd aan de hand van het codeerschema uit het eerder genoemde onderzoek 'crisisplaatsingen in de opvanginrichtingen'. Een belangrijk verschil met de werkwijze in het onderzoek crisisplaatsingen is dat in dit geval medewerkers van NIZW jeugd de dossiers hebben gecodeerd. Gezien de korte tijd die voor dit onderzoek beschikbaar is, is er *niet* gewerkt met een interdisciplinair samengestelde groep vertegenwoordigers uit de jeugdzorg die informatie uit de dossiers verzamelt en een hulpvraag formuleert. Omdat hulpvragen nauwelijks in de dossiers te vinden zijn, komen die in dit onderzoek dus niet aan de orde. De ervaring leert dat de dossierinformatie nogal verschilt per dossier. Gezien de beperkte tijd die voor dit onderzoek beschikbaar is, zijn er géén aanvullende bronnen over de jongeren geraadpleegd.

Om te beoordelen of de 'veelplegers' en de 'omzettingen' afwijken van de crisisgeplaatste groep, vergelijken we de beide groepen met elkaar. Uit het eerder verrichtte onderzoek weten we dat 45% van de crisisgeplaatste groep delicten heeft gepleegd. We vermoeden dat de 'veelplegers' en 'omzettingen' vooral overeenkomsten vertoont met deze subgroep van crisisgeplaatste jongens en meisjes.

Om de vraag naar de overwegingen van de kinderrechters én het noodzakelijk geachte zorgaanbod te beantwoorden zijn 15 interviews afgenomen aan kinderrechters. De

interviews zijn afgenomen aan de hand van een vooraf opgestelde vragenlijst (zie bijlage 1). De verslagen van deze gesprekken zijn uitgewerkt en weer voorgelegd aan de geïnterviewden. De keuze van de te interviewen kinderrechters is bepaald aan de hand van het aantal omzettingen in de diverse arrondissementen. Daarbij is tevens gezocht naar een redelijke spreiding van de geïnterviewden over het land. Voor een overzicht van de geïnterviewde kinderrechters verwijzen we naar bijlage 2.

1.4 Opbouw van dit rapport

Het gaat in dit rapport om het beschrijven van een groep jeugdigen die in voorlopige hechtenis is genomen, en bij wie de zaak civielrechtelijk is afgedaan. Voor een goed begrip van deze groep besteden we in hoofdstuk 2 eerst kort aandacht aan de gang van zaken en de verschillende stappen die gezet worden als een jeugdige in voorlopige hechtenis is genomen. In hoofdstuk 3 volgt de beschrijving van de groep. In hoofdstuk 4 wordt deze groep vergeleken met de crisisgeplaatste groep uit ons voorgaande rapport. In hoofdstuk 5 doen we verslag van de interviews met de kinderrechters. Hoofdstuk 6 bevat een samenvatting en slotbeschouwing.

Terminologie

Voor het beschrijven van de problemen en stoornissen van jongeren baseren we ons op de omschrijvingen in de DSM-IV.¹⁰ De DSM-IV is een psychiatrisch classificatiesysteem, waarin psychische stoornissen beschreven zijn aan de hand van typerende kenmerken. Het stellen van een diagnose aan de hand van deze kenmerken kan pas plaats vinden na (interdisciplinair) diagnostisch onderzoek, waarbij informatie beoordeeld wordt dat afkomstig is uit diverse bronnen (Verhulst, 1992). We maken in dit onderzoek gebruik van dossierinformatie. We kunnen *kenmerken van stoornissen*, zoals beschreven in de DSM-IV, herkennen en in kaart brengen. We kunnen echter nooit op deze manier een diagnose stellen. We spreken daarom alleen van gediagnostiseerde stoornissen als uit de dossierinformatie blijkt dat er sprake is van een formele diagnose. Is dat niet het geval, dan spreken we van *kenmerken van stoornissen*.

We maken in dit rapport onderscheid tussen gedragsstoornissen en internaliserende psychische stoornissen. We doen dit omdat het er in dit rapport om gaat een beeld te geven van de aard en ernst van de problematiek die bij deze groep aan de orde is. Dit is een enigszins gekunsteld onderscheid; gedragsstoornissen zijn immers ook psychische stoornissen. Doorgaans wordt er gesproken van psychische (of psychiatrische) stoornissen als iemand dermate ernstige gedrags- en/of emotionele problemen heeft, dat hij er niet meer goed door kan functioneren én onder de problemen lijdt of anderen eronder doet lijden (APA, 1994, aangehaald in Doreleijers, 2004). De term gedragsstoornis gebruiken we als verzamelterm voor *conduct disorder* (antisociaal gedrag) en de oppositioeneel-opstandig gedragsstoornis. De aandachtstekortstoornis (al dan niet met hyperactiviteit) benoemen we los daarvan.

---

¹⁰ Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. IV staat voor vierde (herziene) versie.

Onder internaliserende psychische stoornissen verstaan we stemmingsstoornissen (depressie), angststoornissen (dwanggedachten, dwanghandeling, angst, paniek) , pervasieve ontwikkelingsstoornissen (stoornissen in het autistisch spectrum) en psychotische stoornissen.

We spreken van risicovol alcohol- en druggebruik als er in het dossier gesproken wordt van dusdanig gebruik dat dit het functioneren van de jongere (op school bijvoorbeeld) negatief beïnvloed.

2 **Voorlopige hechtenis en verder**

Voor een goed begrip van de groep jongeren die in voorlopige hechtenis wordt genomen, en bij wie de zaak civielrechtelijk is afgedaan beschrijven we in dit hoofdstuk kort de gang van zaken en de verschillende stappen die gezet worden als een jeugdige in voorlopige hechtenis is genomen. We gaan daarbij in op vragen als: wanneer worden jongeren in voorlopige hechtenis genomen? Wat gebeurt er dan verder met hen? Hoe is het verloop van het strafrechtelijke traject en wat zijn de mogelijke uitkomsten? En hoe gaat een civielrechtelijke plaatsing in zijn werk?

2.1 **Jeugdstrafrecht**

In het jeugdstrafrecht en het jeugdstrafprocesrecht staan resocialisatie en heropvoeding voorop. Een strafproces tegen een jongere moet volgens speciale regels verlopen die voorzien in extra bescherming van de jongere (zo zijn zittingen bijvoorbeeld niet vrij toegankelijk) en de straffen en maatregelen die opgelegd kunnen worden hebben een pedagogisch doel. Het gaat erom gedragsverandering tot stand te brengen, zodanig dat recidive voorkomen wordt.

Het jeugdstrafrecht en jeugdstrafprocesrecht zijn van toepassing op jongeren van 12 tot 18 jaar. Heeft de politie een jongere opgepakt vanwege een strafbaar feit, dan is de gang van zaken anders dan bij een volwassene. En komt het tot een veroordeling dan kan de rechter kiezen uit een aantal straffen en maatregelen die alleen voor jongeren gelden. In bijzondere gevallen kan – vanaf de leeftijd van 16 jaar – gekozen worden voor behandeling van de zaak volgens het straf(proces)recht voor volwassenen.

Van politie naar justitie

Wanneer een delict bekend wordt bij de politie zijn er verschillende mogelijkheden. Komt een jongere voor de eerste keer in aanraking met de politie en gaat het om een licht vergrijp, dan is de politie bevoegd om te beslissen geen proces-verbaal op te maken: het zgn. politiesepot. Vaak spreekt de politie dan wel een hartig woordje met de jongere en de ouders om duidelijk te maken dat het daar een volgende keer niet bij zal blijven. Ook kan de politie zo'n *first offender* verwijzen naar Halt.¹¹ Daar neemt de jongere dan deel aan een cursus of project dat hem of haar confronteert met de gevolgen van het gepleegde delict. Deze vorm van afdoening kan alleen worden toegepast bij *first offenders* die het strafbare feit hebben bekend. De derde mogelijkheid die de politie heeft om een jeugdzaak zelfstandig af te doen is de politietransactie. Voor een aantal met name genoemde lichte feiten kan de politie de verdachte een transactie aanbieden: door een bepaald bedrag te betalen kan een verdachte ervoor zorgen dat er geen vervolg wordt gegeven aan de zaak.

---

¹¹ Afkorting voor Het Alternatief.

Bij kinderen tot 12 jaar oud is, kan de politie niet tot vervolging overgaan. Dit betekent niet dat er niets gebeurt. Wanneer het een feit betreft waarvoor een jeugdige boven de 12 een Halt-verwijzing zou krijgen, kan de politie een zo geheten Stop-reactie aanbieden. Dat houdt in dat de politie de ouders aanbiedt om het kind met (de gevolgen van) zijn gedrag te confronteren op een manier die bij zijn leeftijd past. Bijvoorbeeld door het kind vermanend toe te spreken in het bijzijn van de ouders. Wanneer de politie vermoedt dat er mee aan de hand is, met het kind of in de thuissituatie, wordt de zaak bij bureau jeugdzorg gemeld.

Wanneer een politiefunctionaris een zaak niet zelf afdoet, maakt hij een proces-verbaal op van de aanhouding en het eventuele verhoor van de verdachte. Dit wordt naar het Openbaar Ministerie (OM) gestuurd. Dit betekent niet dat elke jongere automatisch vervolgd wordt. Ook het OM mag beslissen om van vervolging af te zien.

De zaak wordt dan geseponneerd. Het beleid van het OM inzake sepot komt er in grote lijnen op neer dat verdachten alleen vervolgd worden wanneer het algemeen belang daarmee gediend is.

De officier kan bij onvoldoende bewijs of als het bij nadere beschouwing toch gaat om een gering feit, tot een (voorwaardelijk) sepot besluiten. De officier kan de verdachte ook een transactie aanbieden: tegen betaling van een bepaald geldbedrag of door het uitvoeren van een taakstraf kan de verdachte aan verdere vervolging ontkomen.

In verzekering stelling

In een deel van de gevallen besluit de officier om de jongere vast te houden voor ondervraging en nader onderzoek van de zaak. De politie kan een jongere in zo'n geval maximaal zes uur vasthouden en is verplicht de ouders en/of (gezins)voogd te waarschuwen. In de meeste gevallen wordt een jongere na die zes uur (of eerder) met de ouders of (gezins)voogd meegegeven.

Soms is het nodig een jongere langer vast te houden. De officier van justitie geeft dan het bevel tot inverzekeringstelling. Dit houdt in dat de verdachte maximaal drie dagen en drie nachten wordt vastgehouden. Een inverzekeringstelling kan bij 'dringende noodzakelijkheid' eenmaal met een zelfde periode worden verlengd. Kinderen jonger dan 12 jaar kunnen niet in verzekering worden gesteld. Jongeren van 12 tot 18 jaar wel. Zij brengen deze tijd door op het politiebureau.

Een jongere in verzekering stellen gebeurt vaak vanuit de beschermingsgedachte. Nog los van de ernst van het delict kan het zijn dat een officier het niet veilig acht om een jongere in de thuissituatie te laten terugkeren. De politie is verplicht om de Raad voor de Kinderbescherming te waarschuwen wanneer een jongere in verzekering is gesteld. Een medewerker van de Raad bezoekt de verdachte op het politiebureau en verleent de zgn. 'vroeghulp'. Dat houdt meestal in dat de raadsmedewerker de jongere opvangt en vertelt wat hem of haar te wachten staat. Op grond van dit bezoek stelt de raadsmedewerker een vroeghulp- of basisrapport op dat de officier en de rechter kunnen gebruiken bij de beslissing hoe verder te werk moet worden gegaan. De jongere krijgt bij inverzekeringstelling ook een advocaat toegewezen.

Een verdachte die in verzekering is gesteld, moet binnen drie dagen en 15 uur worden voorgeleid aan de rechter-commissaris.

De rechter-commissaris is een rechter die speciaal belast is met gerechtelijk onderzoek in strafzaken. Bij jeugdzaken fungeert meestal een kinderrechter als rechter-commissaris.

De voorgeleiding is een soort zitting waarbij alle betrokkenen in principe aanwezig zijn: behalve de rechter-commissaris en de officier, de jongere, zijn ouders en zijn advocaat, de politie en een vertegenwoordiger van de Raad. Tijdens deze voorgeleiding toetst de rechter-commissaris de rechtmatigheid van de vrijheidsbeneming en beslist hij of het strafrechtelijke traject verder gevolgd wordt.

Wanneer de jongere nog langer moet worden vastgehouden ten behoeve van het onderzoek, kan de officier vooraf bij de rechter-commissaris een inbewaringstelling vorderen. Een Inbewaringstelling duurt maximaal tien dagen. De rechter-commissaris kan daartoe alleen besluiten nadat de jongere aan hem is voorgeleid. Met de *inbewaringstelling* begint de *voorlopige hechtenis* of het voorarrest.

2.2 Het strafproces

Voorlopige hechtenis is niet voor alle misdrijven toegestaan en de rechter-commissaris zal een vordering van de officier van justitie daarop toetsen. Maar daarnaast moet er ook voldoende grond zijn om een jongere in voorlopige hechtenis te nemen. Uit het gedrag van de verdachte of uit bepaalde omstandigheden kan de rechter-commissaris opmaken of dat het geval is. Een wettelijke grond is vluchtgevaar of een 'gewichtige reden van maatschappelijke veiligheid'. Deze laatste grond geldt slechts voor enkele met name in de wet genoemde gevallen. Is de verwachting dat de rechter later geen vrijheidsstraf zal opleggen, dan zal een rechter-commissaris vaak geen voorlopige hechtenis toepassen.

Een rechter-commissaris kan een voorlopige hechtenis bevelen en deze meteen onder bepaalde voorwaarden schorsen. De belangrijkste voorwaarde is dan dat de verdachte niet opnieuw in de fout gaat. Kinderrechters gebruiken de voorwaardelijke schorsing van voorlopige hechtenis veelvuldig om het gedrag van een jeugdige verdachte bij te sturen. Met de voorlopige hechtenis als stok achter de deur schakelen zij dan de jeugdreclassering in om hulp en steun te bieden.

Wanneer de inbewaringstelling na tien dagen afloopt en de officier van justitie acht het noodzakelijk om de verdachte nog langer vast te houden, dan kan hij bij de rechtbank diens *gevangenhouding* vorderen. Daarover oordeelt niet een individuele rechter maar een meervoudige raadkamer, bestaande uit drie rechters. Bij jeugdzaken is één van die drie een kinderrechter. Gevangenhouding duurt maximaal 30 dagen en kan tweemaal met een zelfde periode verlengd worden. De behandeling van de zaak ter zitting moet beginnen voor dat de termijn van de (verlengde) gevangenhouding afloopt.

In het algemeen streeft men ernaar om de periode van voorlopige hechtenis voor jeugdige verdachten nuttig te besteden, bijvoorbeeld door aanvullend onderzoek te laten doen en hulpverlening op gang te brengen. Daarom brengen zij hun voorlopige hechtenis in principe door in een justitiële jeugdinrichting. Maar door plaatsgebrek in die inrichtingen komt het vaker dan wenselijk is voor dat zij een deel van de voorlopige hechtenis in een cel op het politiebureau verblijven.

De zitting

Besluit een officier van justitie tot vervolging over te gaan, dan stuurt hij een dagvaarding. Daarin staat een oproep om op een vastgestelde tijd voor de rechtbank te

verschijnen en wordt de tenlastelegging vermeld: een nauwkeurige omschrijving van de strafbare feiten waarvan de gedagvaarde verdacht wordt.

Ter voorbereiding van de zitting kan de kinderrechter kennisnemen van het proces-verbaal en de dagvaarding en eventueel van onderzoeksrapportages, bijvoorbeeld van de Raad voor de Kinderbescherming. Tijdens de zitting kan de kinderrechter zich een persoonlijk oordeel vormen over de zaak, onder meer door het verhoor van de verdachte.

Voor een strafzitting tegen een jeugdige verdachte gelden enkele speciale regels. Anders dan bij volwassen verdachten is een jongere die gedagvaard wordt verplicht ter zitting te verschijnen. Dat is enerzijds om de rechter in de gelegenheid te stellen een persoonlijke indruk te krijgen van de verdachte en anderzijds om de jongere goed te doordringen van wat hij gedaan heeft. Verder vindt een jeugdzitting altijd achter gesloten deuren plaats. Voor een jeugdzitting worden ook altijd de ouders van de jeugdige verdachte (of diens voogd) opgeroepen. Zij hebben geen verschijningsplicht, maar als ze er zijn krijgen ze de gelegenheid om ter verdediging van hun kind te reageren op wat tijdens de zitting allemaal naar voren is gebracht. Tijdens de zitting ondervraagt de rechter getuigen, deskundigen, in sommige gevallen ook een slachtoffer, en de verdachte. Vervolgens houdt de officier van justitie een requisitoir en de raadsman een pleidooi. Het laatste woord is dan aan de verdachte waarna de rechter de zitting sluit. Gaat het om een zitting die geleid wordt door een enkele kinderrechter dan volgt doorgaans meteen de uitspraak. Het komt ook voor dat een jeugdzaak behandeld wordt door een meervoudige kamer (drie rechters). In dat geval moet er nog een overleg achter gesloten deuren plaatsvinden voordat een uitspraak wordt gedaan.

Straffen en maatregelen

Het jeugdstrafrecht kent een eigen pakket van straffen en maatregelen. Deze worden onderscheiden in hoofdstraffen, bijkomende straffen en maatregelen.

De hoofdstraffen zijn jeugddetentie, taakstraf en geldboete.

Jeugddetentie is de enige vrijheidsstraf in het jeugdstrafrecht en meteen ook de zwaarste straf. Voor jeugdigen die nog geen 16 jaar oud zijn duurt jeugddetentie minimaal 1 dag en maximaal 12 maanden. Bij jongeren die 16 jaar of ouder zijn kan de rechter ten hoogste 24 maanden jeugddetentie opleggen.

Een taakstraf kan bestaan uit het verrichten van onbetaalde arbeid (een werkstraf), het volgen van een training of cursus (een leerstraf) of een combinatie van leer- en werkstraf. Een geldboete bedraagt ten minste € 2,- en ten hoogste € 2250,-.

De rechter kan jeugddetentie, geldboete en plaatsing ook voorwaardelijk opleggen. Dat betekent dat een straf niet ten uitvoer wordt gelegd indien de veroordeelde minderjarige zich tot het einde van een bepaalde proeftijd niet opnieuw schuldig maakt aan een strafbaar feit. De rechter kan ook bijzondere voorwaarden stellen die direct te maken hebben met het strafbare gedrag van de jongere. Zo kan hij een jonge voetbalvandaal een stadionverbod opleggen. Daarnaast kan de rechter vervangende jeugddetentie opleggen: wanneer een jeugdige veroordeelde de geldboete niet betaalt of de taakstraf niet naar behoren uitvoert, kan hij alsnog een vrijheidsstraf krijgen. De bijkomende straffen zijn verbeurdverklaring van in beslag genomen goederen en ontzegging van de rijbevoegdheid.

Er is één strafrechtelijke maatregel die specifiek voor het jeugdstrafrecht geldt¹²: de plaatsing in een inrichting voor jeugdigen (PIJ). Een PIJ kan opgelegd worden als de jeugdige niet verantwoordelijk gehouden kan worden voor zijn of haar daden, vanwege een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens. De PIJ is een zeer ingrijpende maatregel. Het is volgens de wet geen straf, maar ontnemt de jongere wel zijn of haar vrijheid. De rechter kan een PIJ alleen opleggen als aan de bepaalde voorwaarden is voldaan. Het moet gaan om een misdrijf waarvoor voorlopige hechtenis is toegelaten. Bovendien moet duidelijk zijn dat de veiligheid van anderen of de algemene veiligheid een dergelijke maatregel eist en dat deze maatregel in het belang van een zo gunstig mogelijke ontwikkeling van de jeugdige is. De rechtbank mag deze maatregel pas opleggen nadat er deugdelijk voorbereidend onderzoek is gedaan. Er moet een advies liggen van ten minste twee gedragsdeskundigen uit verschillende disciplines. Een PIJ geldt voor twee jaar en kan in geval van een geweldsdelict of zedenmisdrijf met nog eens twee jaar verlengd worden. Betreft het een jongere die op het moment van het delict een ziekelijke stoornis of gebrekkige ontwikkeling had, dan is een tweede verlenging mogelijk, zodat de maximale duur van een PIJ op zes jaar kan uitkomen. Een PIJ kan tussentijds voorwaardelijk worden beëindigd. De betreffende jongere moet dan gedurende een proeftijd van maximaal twee jaar in ieder geval niet opnieuw een strafbaar feit begaan. Meestal worden daarbij nog bijzondere voorwaarden opgelegd. De rechter kan de jeugdreclassering opdracht geven om de jongere tijdens de proeftijd te begeleiden. Deze zo genoemde 'hulp en steun' is niet vrijwillig: de jongere moet deze begeleiding accepteren anders wordt de PIJ opnieuw van kracht. De rechter kan 'hulp en steun' door de jeugdreclassering ook opleggen aan jongeren die hij voorwaardelijk heeft veroordeeld tot jeugddetentie of een geldboete. Een medewerker van de jeugdreclassering begeleidt de jongere dan bij het naleven van de voorwaarden. Bij jongeren die meermalen een zwaar misdrijf hebben gepleegd, de 'harde kern'-jongeren, heeft de rechter tevens de mogelijkheid om de jeugdreclassering Intensieve Trajectbegeleiding (ITB) te laten uitvoeren.

2.3 Omzetting

De kinderrechter heeft de beschikking over een heel arsenaal aan straffen en maatregelen en de belangrijkste daarvan kan hij voorwaardelijk opleggen, ook onder bijzondere voorwaarden die specifiek gericht zijn op de problematiek van de individuele jongere die voor hem ter zitting verschijnt. Bij de uitvoering van de straffen en maatregelen staat resocialisatie en heropvoeding voorop en de begeleiding door de jeugdreclassering is steeds gericht op het pedagogisch belang.

De kinderrechter kan echter ook besluiten om zaken tegen jongeren die in voorlopige hechtenis zijn genomen niet strafrechtelijk af te doen. In plaats daarvan geven zij een machtiging gesloten plaatsing af waarmee de betreffende jongere (gedwongen)

---

¹² Naast de PIJ zijn er nog drie andere strafrechtelijke maatregelen die ook in het strafrecht volwassenen aan de orde zijn: onttrekking aan het verkeer, ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel en schadevergoeding.

geplaatst kan worden in een gesloten justitiële jeugdinstelling. Deze machtiging is een civielrechtelijk middel dat de kinderrechter kan inzetten bij jeugdigen die reeds onder toezicht zijn gesteld. Hoe gaat dat in zijn werk?

Een rechter kan niet uit eigen beweging een machtiging gesloten plaatsing afgeven. Daartoe moet hij een verzoek krijgen van de gezinsvoogdij-instelling of, wanneer het om een jongere gaat die nog niet onder toezicht is gesteld, van de Raad voor de Kinderbescherming. In dat laatste geval zal de Raad de rechter ook om een (voorlopige) ondertoezichtstelling vragen. Verder kan de officier van justitie een machtiging gesloten plaatsing vorderen. Het gaat hier om een ingrijpende maatregel en daarom krijgt een jongere altijd een advocaat toegevoegd zodra een verzoek of vordering tot gesloten plaatsing bij de rechter komt. Wanneer de rechter een machtiging gesloten plaatsing heeft afgegeven, moet de gezinsvoogd aan het werk om daadwerkelijk een plaats in een opvanginstelling te krijgen. Daartoe wendt hij zich met de machtiging tot de Dienst Justitiële Inrichtingen van het ministerie van Justitie. Daar wordt uiteindelijk bepaald of en waar de betreffende jongeren een plaats krijgt in een opvanginstelling. Heeft een machtiging niet binnen drie maanden tot plaatsing geleid, dan vervalt deze. Een machtiging gesloten plaatsing geldt voor maximaal een jaar met de mogelijkheid deze te verlengen. De gesloten plaatsing kan echter ook tussentijds worden beëindigd. Daar komt de rechter verder niet aan te pas. De gezinsvoogdij-instelling kan daartoe besluiten, maar moet dit dan wel melden aan de Raad voor de Kinderbescherming. Is de Raad het daar niet mee eens dan kan deze de rechter verzoeken om de jongere onder toezicht te stellen van een andere gezinsvoogd.

2.4 Tot slot

Om een beeld te krijgen om wat voor jongeren het bij de 'omzettingen' gaat hebben we in dit hoofdstuk op een rij gezet in wat voor gevallen een jongere in voorlopige hechtenis kan worden genomen. We hebben gezien dat zowel de politie als de officier van justitie, bij *first offenders* de bevoegdheid hebben om zaken niet te vervolgen en op een alternatieve wijze af te doen. In zaken waarin wel tot vervolging wordt overgegaan, worden een jongere en de ouders opgeroepen om voor de rechter te verschijnen. Wordt een jongere in verzekering gesteld en als vervolg daarop, in voorlopige hechtenis genomen, dan is er meer aan de hand. Naast de aard en ernst van de gepleegde delicten speelt een aantal zaken een rol bij het besluit om iemand in voorlopige hechtenis te nemen, zoals: wegloupegevaar, de thuissituatie van de jongere (geen vaste verblijfplaats of grote problemen in het gezin) of recidivegevaar. De voorlopige hechtenis kan geschorst worden, bijvoorbeeld onder de voorwaarde dat de jeugdige zich door de jeugdreclassering laat begeleiden of deelneemt aan een bepaald project. Bij een omzetting wordt anders besloten: de voorlopige hechtenis wordt geschorst en een machtiging gesloten plaatsing afgegeven. Blijkbaar is de schorsing als stok-achter-de-deur om deel te nemen aan reclasseringsbegeleiding of een project niet voldoende en is ook het opleggen van een straf niet aan de orde.

3 De groep in beeld

In dit hoofdstuk beschrijven de omzettingengroep. We doen dit aan de hand van informatie uit de dossiers van deze jongeren, aanwezig bij het bureau Individuele Jeugdzaken (IJZ) van de Dienst Justitiële Inrichtingen.

De dossiers bevatten o.a. rapporten van de Raad voor de Kinderbescherming, hulpverleningsplannen van de gezinsvoogden, rapporten van persoonlijkheids- onderzoeken of andere diagnostische onderzoeken, machtigingen uithuisplaatsing van de kinderrechter en informatie over andere beslissingen van de kinderrechter. De inhoud van de dossiers loopt erg uiteen en daarmee ook de informatie die over een jongere beschikbaar is.

Het betreft in dit geval dossiers van jeugdigen die al een tijdje in de opvang-inrichtingen verblijven, we hebben informatie gecodeerd die op het moment van de 'omzetting' beschikbaar was. Het dossieronderzoek is verricht aan de hand van het codeerschema dat ook in het onderzoek naar de crisisplaatsingen is gebruikt (zie: Boendermaker, Eijgenraam & Geurts, 2004). Er is informatie verzameld over vijf leefgebieden: leefsituatie, gezinsrelaties en sociale relaties, gedrag, lichamelijke en geestelijke gezondheid, scholing en werk. Daarnaast zijn de gepleegde delicten en de hulpverleningsgeschiedenis gecodeerd. Op elk leefgebied is de feitelijke situatie bekeken en daarnaast zijn de risico- en beschermende factoren in kaart gebracht die een rol spelen bij de ontwikkeling en het voortbestaan van gedragsstoornissen en internaliserende psychische stoornissen

We gaan in dit hoofdstuk eerst in op de steekproef die getrokken is. Daarna beschrijven we de informatie per leefgebied¹³ en vergelijken de groep ook met de crisisgeplaatste jongeren. Daar waar er statistisch significante verschillen zijn (verschillen die niet aan toeval zijn toe te schrijven) tussen jongens en meisjes, de verschillende leeftijdsgroepen en jongeren met een verschillende etnische wordt dit beschreven. Zijn er geen verschillen, dan wordt dit verder ook niet genoemd.

3.1 De steekproef

In de periode januari tot en met juli 2004 waren er 91 omzettingen, waarvan twaalf jongens en één meisje bij aanmelding door het parket gelabeld zijn als 'veelpleger'. Uit deze lijst van 91 jongeren is een steekproef getrokken van 48 'zaken'.¹⁴ De dertien veelplegers zijn allemaal meegenomen en bij het trekken van de overige dossiers is de procentuele verdeling tussen jongens en meisjes in de gaten gehouden. Er zijn 5 dossiers van meisjes gecodeerd en 30 van jongens.

---

¹³ Risico- en beschermende factoren die minder dan 5 keer wordt genoemd, hebben we het niet opgenomen in de tabellen en overzichten in dit hoofdstuk.

¹⁴ Er zijn 50 dossiers getrokken, 2 dossiers bleken te weinig informatie te bevatten om dossieronderzoek te kunnen doen, hetzelfde was het geval bij twee vervangende dossiers. Vanwege de beperkte tijd die voor het onderzoek beschikbaar was, is niet nogmaals aan IJZ het verzoek gedaan twee vervangende dossiers te leveren.

Onze eerste stap bestond uit het vergelijken van het groepje jongeren dat als 'veelpleger' gelabeld stond op de lijst met omzettingen en de rest van de omzettingen. De 13 'veelplegers' wijken niet af van de overige omzettingen. Niet voor wat betreft leeftijd, noch voor problematiek en ook het aantal gepleegde delicten week niet significant af van de rest van de groep. De term veelpleger blijkt daarmee niet erg specifiek binnen deze groep. Dit versterkt de vraag naar de overwegingen om deze jongeren om civielrechtelijke verblijfstitel in de opvanginrichtingen te plaatsen. In dit hoofdstuk betekent het dat we de steekproef als één groep beschouwen en beschrijven. De algemene karakteristieken van de steekproef zijn opgenomen in tabel 1.

Tabel 1. Algemene karakteristieken van de steekproef in procenten (%)

Alle omzettingen N=91		Steekproef N=48	Alle omzettingen N=91		Steekproef N=48
<i>Sekse</i>			<i>Regio van herkomst</i>		
Jongens	87	90	Drenthe	1	2
Meisjes	13	10	Flevoland	1	0
			Friesland	2	2
			Gelderland	4	2
			Groningen	3	2
			Limburg	2	4
			Noord Brabant	13	13
			Noord Holland (excl. regio Amsterdam)	11	3
			Overijssel	4	4
			Utrecht	4	2
			Zeeland	2	2
			Zuid Holland (excl. R'dam en DH)	3	3
			Regio Amsterdam	21	18
			Regio Haaglanden	7	3
			Regio Rotterdam	14	4
			Onbekend	8	2
<i>Leeftijd</i>					
12-13 jaar	-	8			
14-15 jaar	-	58			
16- 17 jaar	-	33			
<i>Etnische achtergrond</i>					
Nederland	-	67			
Suriname	-	10			
Marokko	-	8			
Overig niet-westers	-	8			
Overig westers	-	2			
Onbekend	-	4			

De meeste jongeren met een omzettingen zijn afkomstig uit Noord Brabant, Noord Holland en de steden Amsterdam en Rotterdam. In de steekproef is het aandeel van jongeren uit Rotterdam en Noord Holland kleiner.

De gemiddelde leeftijd van de jongeren in de steekproef is 15,4 jaar. De meeste jongeren met een omzetting zijn 14 of 15 jaar (58%), een derde is 16 of 17 jaar, en vier jongeren zijn 12 of 13. De leeftijd is gecodeerd op basis van de dossierinformatie. Voor de gehele groep is die informatie op dit moment niet beschikbaar. Hetzelfde is het geval met etnische achtergrond. Ook deze informatie hebben we alleen voor de groep waarvan de dossiers zijn bekeken. Het merendeel (67%) van de jongeren in de steekproef heeft een Nederlandse etnische achtergrond. We weten dit niet voor de overige omzettingen. We kunnen daarom niet nagaan of het hier een volledig representatieve steekproef betreft, aangezien de helft van de groep is gecodeerd gaan we er van uit dat de beschrijving een redelijk beeld geeft van de omzettingen.

3.2 De situatie ten tijde van de omzetting

De meeste jongeren (81%) woonden voor de plaatsing in een gezin, hetzij bij de eigen ouders (56%, bij één of beide) of in een ander gezin (ouder met nieuwe partner, adoptiefouders). Daarnaast woonde één jongere in een tehuis (tabel 2). Op het moment van de plaatsing in voorlopige hechtenis hadden 6 jongens (13%) geen vaste verblijfplaats, één van hen heeft geen verblijfsvergunning.

Ongeveer een derde (31%) van de jongeren is ooit eerder uit huis geplaatst geweest; de helft van hen één keer, de overigen twee keer of vaker. Van 58% van de jongeren zijn de ouders gescheiden. Van twee jongeren (4%) is bekend dat de moeder is overleden, van vijf jongeren (10%) de vader. Bij 83% is bekend dat er één of meer broers en zussen zijn (bij 10% van de jongeren zelfs zes of meer) en dat deze broers en zussen slechts in de helft van deze gevallen bij elkaar (thuis) wonen

Tabel 2. Waar woonden de jongeren voorafgaand aan de plaatsing? (N=48)

Leefsituatie	%
Thuis met alleenstaande ouder	35
Thuis met beide ouders	21
Thuis met ouder en stiefouder	15
Geen vaste verblijfplaats	13
Thuis met ander familielid/adoptief ouders	10
In een residentiële instelling	2
Anders	2
Onbekend	2
	100

Voorbeeld casus nr. 46

F. is een jongen van 13 jaar. Zijn ouders zijn gescheiden. Hij woont bij zijn moeder en stiefvader, die sinds kort bij het gezin in woont. Hij heeft twee broers. Vroeger is er veel geweld in het gezin geweest; F.'s biologische vader heeft zijn moeder mishandeld. F. zelf werd vroeger altijd veel gepest. Er is geen vrijwillige hulpverlening geweest in het gezin, wel is F. een tijd door de jeugdreclassering begeleid. In het dossier van F. wordt melding gemaakt van 15 delicten, hoewel er maar van 5 daarvan een proces-verbaal is terug te vinden (o.a. vuurwapenbezit en vernieling). F. ging naar het voortgezet speciaal onderwijs, waar hij slecht overweg kon met de leerkrachten. Hij is enkele maanden voordat hij in voorlopige hechtenis werd genomen, van school gestuurd. In het dossier staat vermeld dat de moeder en stiefvader van F. zijn betrokken bij het wel en wee van hun (stief)zoon en zich willen inzetten om de problemen aan te pakken.

Gezinsrelaties en sociale relaties

Over de relatie tussen de ouders *onderling* is weinig bekend. Maar in tien gevallen is hierover informatie te vinden. Over de relaties tussen de jongeren en hun ouders, (d.w.z. voor zover het om de *verzorgende* ouders gaat) is meer informatie. Met hun moeder heeft 29% van de jongeren een 'goede' of 'normale' relatie, en 58% een slechte. Van 21% van de jongeren is bekend dat ze een 'goede' of 'normale' relatie met hun (verzorgende) vader hebben, van 25% dat die relatie slecht is.

In 25% van de gevallen is bekend dat de ouders zich betrokken voelen bij het wel en wee van hun zoon of dochter en de situatie willen veranderen. Met broers en zussen heeft 40% van de jongeren een goede of normale relatie, 10% een slechte en bij de overigen is hier niets over bekend. 45% van de jongeren heeft goede contacten met leeftijdgenoten, 31% slechte en van de anderen weten we het niet.

Bij 12 jongeren (25%) is er in het dossier informatie te vinden over mishandeling in het (recente) verleden. In 19% van de gevallen is er sprake van (andere) vormen van geweld binnen het gezin. Bij 25% van de gezinnen is sprake van ernstige ruzies en onenigheid. In meer dan de helft van de gevallen staat in de aanmeldingsinformatie dat de ouders overbelast zijn door de situatie en de jongere niet aankunnen (58%).

Tabel 3. Risico- en beschermende factoren gezinsrelaties

<i>Risicofactoren</i>	<i>Aantal</i>	<i>%</i>
Ouder(s) kan/kunnen de jongere niet aan	28	58
Ernstige ruzies / onenigheid in het gezin	12	25
Geweld binnen het gezin	9	19
Breuk binnen de familie/vetes/langdurige ruzies	7	15
De jongere wordt (nu) mishandeld (feit of vermoeden)	6	13
<i>Beschermende factoren</i>		
Goede / normale relatie met broer(s) en/of zus(sen)	19	40
Goede / normale relatie met één of beide ouders	13	27
Ouder(s) zijn betrokken/doen hun best/willen situatie veranderen	12	25

Voorbeeld casus nr. 27

B. is een jongen van 16 jaar met de diagnose ADHD en een angststoornis. Daarnaast gedraagt hij zich gewelddadig en agressief. Zijn problemen begonnen al in de kleuterleeftijd, later heeft hij een traumatische ervaring opgedaan toen een man seksueel getinte spelletjes met hem deed. Hij heeft al drie maal ambulante begeleiding en hulp gekregen bij een kinder- en jeugdpsychiatrische kliniek. Zijn ouders zijn gescheiden en B. woont nu bij zijn zus. Zijn biologische vader heeft 'afstand gedaan' van B.; met hem is er geen contact. Hij gaat naar school (regulier onderwijs, deeltijd) maar spijbelt vaak. B. heeft minstens 7 delicten op zijn kerfstok, waaronder diefstal, vuurwapenbezit en geweldsdelicten. Eenmaal heeft hij bedreigd zijn moeder van het balkon te gooien. Eerder kreeg hij een straf van 5 maanden.

Gedrag

Over het gedrag van de aangemelde jongeren is behoorlijk wat informatie beschikbaar. Soms is er een formele diagnose van een gedragsstoornis in de aanmeldingsinformatie te vinden. Vier maal (8%) wordt een 'antisociale persoonlijkheidsstoornis in ontwikkeling' genoemd, vijf maal (10%) is de diagnose ODD gesteld (*oppositional disruptive disorder*) en acht maal (17%) de diagnose ADHD. In de rest van de gevallen worden in de aanmeldingsinformatie veel kenmerken genoemd van deze en andere stoornissen. Alleen als in het dossier twee of meer kenmerken van een stoornis werden genoemd, is gecodeerd dat er kenmerken van die stoornis aanwezig zijn.

Tabel 4. Gedragsstoornissen bij plaatsing

<i>Problematiek</i>	<i>%</i>
Delicten gepleegd	100
Kenmerken antisociaal gedrag en/of diagnose antisociale persoonlijkheidsstoornis	83
Agressief en/of gewelddadig gedrag (slaan, woede uitbarstingen, dreigen etc.)	83
Risicovol alcohol en/of druggebruik	44
Kenmerken oppositioneel opstandig gedrag en/of diagnose ODD	42
Kenmerken aandachtstekort / hyperactiviteit en/of diagnose ADHD	33
Weglopen (van huis, uit crisisopvang of tehuis)	25
Seksueel grensoverschrijdend gedrag	10
Prostitutie (vermoeden)	2

Het plegen van delicten¹⁵, antisociaal gedrag (bijvoorbeeld pesten, liegen, bedriegen, vechten, mensen of dieren mishandelen, stelen, brandstichten, vernielingen aanrichten en dergelijke) en agressief dan wel gewelddadig gedrag vormen bij deze groep de meest voorkomende gedragsproblemen. In de volgende paragraaf bespreken we om hoeveel en welke delicten het precies gaat.

Risicovol alcohol- en/of druggebruik (44%), oppositioneel opstandig gedrag (42%) (bijvoorbeeld vaak driftig, opstandig, weigeren zich te voegen naar regels of vragen van volwassenen, anderen met opzet ergeren, anderen de schuld geven van eigen wangedrag en dergelijke) en ADHD of kenmerken daarvan (33%) komen eveneens redelijk veel voor bij deze groep jongeren. Bij 25% wordt weglopen van huis, uit de crisisopvang of uit een tehuis genoemd als probleem.

Bij een meisje en vijf jongens is sprake van seksueel grensoverschrijdend gedrag (grove opmerkingen maken, lastig vallen, seksualiseren van onderlinge omgang). Bij één andere jongen is er een vermoeden dat hij werkzaam is in de prostitutie; in het dossier wordt niet duidelijk waar dit vermoeden op gebaseerd is.

Bij bijna al deze jongeren (94%) zijn er gedragsproblemen op drie of meer gebieden. Deze score is overigens beïnvloed door de overlap tussen de categorieën, zoals bij antisociaal gedrag en het plegen van delicten. Er zijn drie jongeren bij wie de gedragsproblemen zich slechts op één of twee gebieden manifesteren. Bij 40% is er 'alleen' sprake van (kenmerken van) gedragsstoornissen, en bij de andere 60% is er sprake van zowel (kenmerken van) gedragsstoornissen als internaliserende psychische problemen.

Er is bij aanmelding niet veel informatie beschikbaar over de risico- en beschermende factoren die het ontstaan en voortbestaan van gedragsstoornissen beïnvloeden. De informatie die er is, is opgenomen in tabel 5. Zo is bij 10% van de jongeren bekend dat de problemen in de kleuterleeftijd zijn begonnen. Bij een kleine 40% zijn de problemen in de lagere schoolleeftijd begonnen. Uit longitudinaal onderzoek (Tolan & Gorman-Smith, 1998) weten we dat hoe jonger de problemen starten, hoe hardnekkiger zij doorgaans blijken te zijn.

¹⁵ Dit is een kenmerk van antisociaal gedrag, we benoemen het hier óók apart, omdat het een specifiek kenmerk is voor deze groep, die immers in voorlopige hechtenis is genomen.

Tabel 5. Enkele risicofactoren op de dimensie 'Gedrag van de jongere'

<i>Risicofactoren</i>	<i>Aantal</i>	<i>%</i>
Bewijs start van de problemen op leeftijd 3-5 jaar	5	10
Bewijs start van problemen lagere school leeftijd	19	40
Ouder(s) agressief	9	20

Delicten

Alle jongeren die in voorlopige hechtenis zijn genomen hebben één of meer delicten gepleegd. Bij het invullen van de gegevens zijn alleen die delicten meegenomen waarvan in het dossier was terug te vinden dat er proces-verbaal is opgemaakt. Het werkelijke aantal delicten dat deze jongeren gepleegd hebben ligt dus waarschijnlijk hoger. In tabel 6 staat een overzicht van het aantal delicten per jongere. Bij ruim eenderde van deze jongeren betreft het dus zes of meer delicten (waarvan proces verbaal is opgemaakt.). Bij één jongen staat aangetekend dat het om meer dan 30 delicten gaat.

Tabel 7 geeft weer om welke delicten het gaat. Hierin is te zien dat 63% van de jongeren zich schuldig heeft gemaakt aan een vermogensdelict zoals diefstal. Van deze jongeren zijn er negen (19% van de totale groep) die dit vijf keer of meer hebben gedaan. Gewelddelicten komen ook relatief veel voor; 44% van de jongeren heeft zich hieraan schuldig gemaakt, de meeste van hen eenmalig, één jongere deed dit vijf keer. Vuurwapenbezit of -gebruik, zedendelicten en delicten in het kader van de wegenverkeerswet komen weinig voor. Degenen die deze delicten plegen zijn 15 jaar of ouder, op één 13-jarige na (vuurwapenbezit).

Tabel 6. Aantal delicten en het aantal jongeren dat dit aantal heeft gepleegd

<i>Aantal delicten</i>	<i>Aantal</i>	<i>%</i>
1	7	15
2	7	15
3	3	6
4	9	19
5	3	6
6 of meer	17	35
Onbekend	2	4

Voorbeeld casus nr. 34

C. is een licht verstandelijk gehandicapte jongen van 16 jaar. Zijn vader, die alcoholist was, zich agressief gedroeg en in de gevangenis heeft gezeten, is overleden. C. heeft al eens ruim een half jaar in jeugddetentie gezeten. Hij is al vier keer eerder uit huis geplaatst en verbleef zowel in een pleeggezin, in tehuizen als in een kinder- en jeugdpsychiatrische kliniek. Bij hem is ADHD vastgesteld en hij vertoont oppositioneel-opstandig en agressief gedrag, zowel thuis, op school als in de buurt. Daarnaast heeft hij depressieve klachten en denkt aan suïcide, ook is hij gokverslaafd en gebruikt hij drank en drugs. C. is van school gestuurd; inmiddels is hij niet meer leerplichtig. Van C. zijn 24 delicten bekend bij politie: het gaat voornamelijk om drugshandel, vernieling en openbare geweldpleging. C. heeft een zontje samen met zijn ex-vriendin, hij wil erg graag contact houden met dit kind.

Tabel 7. Soorten delicten: aantal jongeren dat elk type delict ten minste één keer heeft gepleegd

<i>Soort delict</i>	<i>Aantal</i>	<i>%</i>
Vermogensdelicten (diefstal, inbraak)	30	63
Gewelddelicten (mishandeling, zware mishandeling)	21	44
Delicten tegen openbare orde en gezag	13	27
Vermogensdelicten met geweld (straatroof)	12	25
Vernieling / graffiti	10	21
Bedreiging	10	21
Drugsdelicten (bezit, handel)	4	8
Brandstichting	4	8
Delicten vuurwapenwet (bezit, gebruik)	3	6
Zedendelicten	3	6
Delicten wegenverkeerswet	2	4

Lichamelijke en geestelijke gezondheid

Er is in de dossiers geen informatie over lichamelijke problemen te vinden. Ook over de lichamelijke en geestelijke gezondheid van de ouders is weinig informatie beschikbaar. Van acht jongeren weten we dat ze te maken hebben met een verslaafde ouder (alcohol, drugs of medicatie), daarnaast is van vijf ouders bekend dat zij psychische problemen hebben; twee ouders hebben zowel psychische als verslavingsproblemen. Van 9 jongens (19%) bekend dat er sprake is van een licht verstandelijke handicap.

Ruim een kwart van de jongeren heeft depressieve klachten (27%). Bij één van hen is de diagnose 'depressie' gesteld, bij de anderen worden twee of meer kenmerken genoemd, zoals somber, teruggetrokken zijn, nergens zin in hebben. 13% van de jongeren heeft angstklachten, bij één van hen is er sprake van een diagnose angststoornis (niet dezelfde jongen als degene met de depressie). Vijf jongeren (10%) denken aan suïcide of hebben recent een poging daartoe gedaan. Twee van hen, en nog één ander meisje (waarbij niet direct de dreiging van suïcide is) beschadigen zichzelf (automutilatie).

Twee jongeren hebben last van stress, één heeft een posttraumatische stresstoornis (diagnose), vijf hebben er een stoornis in het autistisch spectrum, drie hebben ontwikkelingsproblemen of een ontwikkelingsachterstand.

Tien jongeren (21%) - negen jongens en een meisje - , hebben hechtingsproblemen, twee van hen een hechtingsstoornis (diagnose). Er zijn 11 jongens (23%) bij wie een diagnose of kenmerken van een of meer andere psychische stoornissen genoemd worden. Vijf van hen hebben een stoornis in het autistisch spectrum, verder worden genoemd gokverslaving, ontwikkelingsproblemen of ontwikkelingsstoornis, stress en posttraumatische stress stoornis.

Bijzonder opvallend is dat het bij al deze problematiek vrijwel alleen jongens betreft. Op één meisje met een hechtingsstoornis na, zijn er in de dossiers van de vijf meisjes in de steekproef geen aanwijzingen te vinden van depressieve klachten of welke andere internaliserende problematiek dan ook.

Bij éénderde van de groep (35%) is sprake van één van de hierboven genoemde internaliserende problemen (bijvoorbeeld depressieve klachten of automutilatie).

Bij 25% zijn problemen op twee of drie van deze gebieden tegelijkertijd. Er zijn geen jongeren met alleen internaliserende problemen; deze gaan altijd samen met (externaliserende) gedragsproblemen.

Tabel 8. Internaliserende problematiek bij plaatsing

<i>Problematiek</i>	<i>%</i>
Depressieve klachten en/of depressie	27
Andere psychische stoornissen	23
Hechtingsproblemen en/of hechtingsstoornis	21
Angstklachten en/of angststoornis	13
Automutilatie /suïcidepogingen en/of -gedachten	13
Licht verstandelijke handicap	19

Voorbeeld casus nr. 38

E. is een jongen van 14 jaar. Hij woont bij beide ouders. Als kind heeft hij veel in het ziekenhuis gelegen wegens darmproblemen. Vermoedelijk is hij lichamelijk mishandeld door zijn vader. E. is een keer uit huis geplaatst geweest in een crisisopvang binnen de jeugdhulpverlening, ook heeft hij een periode bij zijn oma gewoond; hij had een goede band met haar maar zij is eind 2003 overleden. E. gaat naar een reguliere school maar spijbelt regelmatig, ook heeft hij zich schuldig gemaakt aan huisvredebreuk op school. E. loopt regelmatig weg, heeft zijn ouders bedreigd en nog minstens twee andere delicten op zijn naam staan. E. is verslaafd aan drank en drugs en heeft last van depressieve buien, ook denkt hij er regelmatig over om een eind aan zijn leven te maken.

Dagbesteding

Tabel 9 geeft informatie over de dagbesteding van jongeren op het moment van de plaatsing. Van 13% van deze jongeren is bekend dat zij leerplichtig zijn, maar op het moment van aanmelding *niet* naar school gaan. Twee jongeren zijn niet meer leerplichtig en hebben ook geen werk. De meerderheid van de jongeren (65%) volgt regulier dan wel speciaal voltijd vervolgonderwijs.

In de afgelopen 6 maanden is 54% van de jongeren van school gestuurd. Gezien dit grote aantal in combinatie met de overige gegevens gaat het hier waarschijnlijk vooral om tijdelijke schorsingen en niet om definitief van school sturen. Van 1 jongere weten we dat hij ontslagen is op zijn werk vanwege zijn gedragsproblemen. Van 20 jongeren (42%) is bekend dat ze regelmatig spijbelen. Drie van hen, en nog drie anderen, missen (daarnaast) regelmatig school vanwege een geldige reden zoals ziekte.

Over de dagbesteding van de ouders zijn in meer dan de helft van de gevallen geen gegevens bekend. Van de ouders over wie wel iets bekend is is het merendeel werkzaam in een baan buitenshuis.

Tabel 9. Dagbesteding bij plaatsing

<i>Dagbesteding</i>	<i>%</i>
Wel leerplichtig, niet naar school	13
Basisonderwijs (regulier)	2
Vervolgonderwijs (voltijd, regulier)	35
Vervolgonderwijs (voltijd, speciaal)	29
Vervolgonderwijs (deeltijd, regulier)	2
Vervolgonderwijs (deeltijd, speciaal)	6
Niet meer leerplichtig, werkloos	4
Onbekend	8

Hulpverleningsgeschiedenis

De meeste jongeren (85%) hebben voor aanmelding één of meer keer vrijwillige hulp ontvangen. Het aantal keer loopt uiteen van één tot tien, het gemiddelde is twee keer. Bij zeven jongeren is er geen bemoeienis vanuit de vrijwillige hulpverlening geweest, maar heeft wel begeleiding door de jeugdreclassering plaatsgevonden of is eerder een taak- en/of leerstraf opgelegd en heeft in dat kader begeleiding plaatsgevonden. Om wat voor soorten vrijwillige hulp gaat het? Twintig jongeren (42%) hebben een korte of langere tijd in een residentiële setting doorgebracht. De meeste van hen eenmalig, een enkeling al twee, drie of vier keer. In totaal 32 jongeren (67%) hebben eerder ambulante hulp gehad. Bij tweederde van hen bleef het bij één keer, bij de anderen twee, drie of vier keer. Dan zijn er nog 4 jongeren (8%) die wel eens daghulp hebben gehad en 4 jongeren hebben één of twee keer in een pleeggezin verbleven (8%). Veel jongeren hebben een combinatie van verschillende typen hulp achter de rug. Het meest komt de combinatie ambulante en residentiële hulp voor (23%) (tabel 10).

Voorbeeld casus nr. 37

D. is een jongen van 15 jaar. Hij woont bij zijn moeder en heeft geen contact met zijn vader. Vroeger heeft zijn vader zijn moeder mishandeld; D.'s ouders zijn gescheiden toen hij 8 jaar was. D. heeft geen broers of zussen. D.'s moeder is vaak afwezig doordat ze veel werkt. Ze voelt zich overbelast door het ouderschap. D. kan dan ook niet terug naar huis, zijn moeder weet niet meer hoe ze hem op het rechte pad moet krijgen. D. gedraagt zich antisociaal, opstandig en agressief, zowel thuis, op school als in de buurt. De problemen begonnen in de kleuterleeftijd. Het is onduidelijk hoeveel delicten D. precies gepleegd heeft, het zijn er in elk geval meer dan 5. Het gaat met name om het stelen van brommers/scooters, brandstichting en inbraken. Hij is eenmaal eerder uit huis geplaatst geweest in de residentiële jeugdhulpverlening en heeft er al twee maal zes maanden jeugddetentie op zitten, ook heeft hij eerder een taakstraf gehad en is er bemoeienis van de jeugdreclassering geweest.

Tabel 10. Percentage jongeren en het type vrijwillige hulp dat eerder is ontvangen¹⁶

Type hulp	%
Ambulante hulp	67
Residentiële (24-uurs) zorg	42
Andere hulp	15
Daghulp	8
Pleeggezin	8
Type residentiële hulp	
▪ Tehuis	19
▪ Crisisopvang	10
▪ JJI	8
▪ Jeugd-GGZ	2
Type ambulante hulp	
▪ Begeleiding gericht op de jongere	29
▪ Begeleiding vanuit jeugd-GGZ	21
▪ Hulp gericht op het gezin	13
▪ Ondersteuning van de ouders	4

3.3 Tot slot

In dit hoofdstuk hebben we de kenmerken op een rij gezet van jongeren die in voorlopige hechtenis zijn genomen en bij wie de rechter beslist de zaak civielrechtelijk af te doen. Het is duidelijk geworden dat het gaat om jongeren met ernstig antisociaal en agressief / gewelddadig gedrag en het plegen van – ook ernstige – delicten. Daarnaast zijn er vaak ook nog andere gedragsstoornissen zoals ADHD, oppositioneel opstandig gedrag, en risicovol alcohol- en druggebruik. De gedragsstoornissen komen in 60% van de gevallen samen voor met internaliserende psychische problemen. Bijna één op de vijf is licht verstandelijk gehandicapt.

Er zijn bij deze jongeren veel problemen thuis. Van 58% van de jongeren zijn de ouders gescheiden, van nog eens 14% is één van de ouders overleden. Slechts 29% van de jongeren heeft een ‘goede’ of ‘normale’ relatie met hun (verzorgende) moeder, en 21% met hun (verzorgende) vader. In meer dan de helft van de gevallen staat in de aanmeldingsinformatie dat de ouders overbelast zijn door de situatie en de jongere niet aankunnen (58%); mishandeling, ruzies en andere vormen van geweld komen ook regelmatig voor. In de meeste gevallen is er vóór de plaatsing in de opvanginrichting al één of meer keer bemoeienis geweest door de hulpverlening: justitieel dan wel vrijwillig. Enkele jongeren hebben ook al eerder een straf opgelegd gekregen (taakstraf of jeugddetentie). Ook op school hebben deze jongeren vaak problemen. In de afgelopen 6 maanden is 54% van de jongeren (tijdelijk) van school gestuurd. Van 20 jongeren (42%) is bekend dat ze regelmatig spijbelen.

¹⁶ De percentages tellen hier niet op tot 100% omdat jongeren één of meer keer met elk type instantie te maken kunnen hebben gehad.

Is nu op deze groep de omschrijving van toepassing dat zij 'primair bescherming en behandeling' nodig hebben, en er geen sprake is van 'ernstige strafrechtsproblemen'? Om die vraag te beantwoorden is het ook nodig te weten in hoeverre de problematiek en achtergronden van deze groep overeenkomt of afwijkt met die van de groep die in het kader van een crisisplaatsing in de opvanginrichtingen verblijft. In het volgende hoofdstuk gaan we daar op in.

4 De 'omzettingen' vergeleken

In dit rapport proberen we een antwoord te vinden op de vraag of náást de crisisgeplaatste oters in de opvanginrichtingen, ook de 'omzettingen' beschouwd kunnen worden als zaken waarin primair bescherming en behandeling nodig is (en de reactie op de gepleegde delicten van secundair belang is). We vergelijken de omzettingen daarom met de gegevens uit het eerdere onderzoek over de crisisplaatsingen in de opvanginrichtingen.

Omdat van 45% van de crisisplaatsingen bekend is dat het om jongeren gaat die delicten hebben gepleegd, vergelijken we de omzettingen telkens met de crisisplaatsingen als geheel én met de groep daarbinnen die wél en géén delicten heeft gepleegd. Eerst besteden we aandacht aan de algemene kenmerken, daarna aan de geconstateerde gedragsstoornissen en internaliserende psychische problemen. Om een idee te krijgen of deze beide groepen afwijken van de 'echte strafklanten' besteden we daarna kort aandacht aan een recent onderzoek onder jongens die een jeugddetentie of pij (plaatsing in een inrichting voor jeugdigen) opgelegd kregen (Vreugenhil, 2003). In de slotparagraaf bespreken we wat de vergelijkingen opleveren.

4.1 Algemene kenmerken

De 'omzettingen'-groep bestaat voor 10% uit meisjes. Bij de crisisplaatsingen gaat het om evenveel jongens als meisjes. Bekijken we de groep die wel en geen delicten heeft gepleegd apart, dan is het aandeel van de meisjes groter in de groep die géén delicten heeft gepleegd (66%) en van de jongens in de groep die wél delicten heeft gepleegd (67%).¹⁷ De gemiddelde leeftijd in de omzettingengroep is 15,4 jaar. Deze groep verschilt daarmee vooral van de crisisgeplaatste jongeren die géén delicten hebben gepleegd. Deze zijn jonger bij aanmelding, namelijk ruim 14 in plaats van ruim 15 bij de omzettingen.¹⁸ In beide groepen is een ruime meerderheid (64 en 67%) van Nederlandse afkomst (tabel 11).

---

¹⁷ Daar waar een * staat genoteerd is sprake van een dermate groot verschil tussen de omzettingen en één van beide subgroepen binnen crisisplaatsingen, dat dit niet aan toeval toe te schrijven is.

¹⁸ Oneway, F=4,63; p=0,01

Tabel 11. algemene kenmerken van de vier groepen in %

	Omzettingen (N=48)	Crisis geheel (N=110)	Crisis met delicten (N=49)	Crisis zonder delicten (n=61)
Aandeel meisjes*	10	50	33	66
9-12 jaar*	1	5	5	6
13-14 jaar	27	32	22	36
15-16 jaar	69	53	63	46
> 17 jaar	1	10	10	12
Aandeel autochtoon	67	64	55	69

* p<0,01

De meeste omzettingen en crisisplaatsingen zijn afkomstig uit drie grote regio's / arrondissementen: Amsterdam, Noord-Brabant en Rotterdam. In de omzettingengroep én in onder de crisisgeplaatste jongeren die delicten hebben gepleegd is een relatief grote groep afkomstig uit de stadsregio Amsterdam.

4.2 De situatie bij aanmelding / omzetting

Leefsituatie en sociale relaties

In de omzettingengroep woonden de meeste jongeren (81%) in een gezin (bij één of beide eigen ouders, dan wel de eigen ouder met een nieuwe partner). In de groep crisisplaatsingen zijn dit er beduidend minder; van hen verblijft bij aanmelding 48% thuis. Onder de crisisplaatsingen verblijft bij aanmelding een veel grotere groep in een tehuis (ook crisisopvang) en is een grotere groep zonder vaste woon of verblijfplaats. Deze jongeren zwerven van het ene (opvang)adres naar het andere en verblijven deels op straat. De crisisgeplaatste jongeren van wie géén delicten bekend zijn, wonen vaker in een tehuis of zwerven rond. Bij één op de vier is dát waarschijnlijk de reden voor de crisisplaatsing.

In beide groepen is een ongeveer even groot aantal jongeren dat te maken heeft met mishandeling. In de omzettingengroep is bij meer jongeren sprake van ernstige ruzies thuis, van overbelaste ouders én van ouders die betrokken zijn bij het wel en wee van hun kind en zich in willen zetten om de situatie te veranderen (tabel 12).

Tabel 12. leefsituatie en algemene kenmerken van de vier groepen in %

	<i>Omzettingen (N=48)</i>	<i>Crisis geheel (N=110)</i>	<i>Crisis met delicten (N=49)</i>	<i>Crisis zonder delicten (n=61)</i>
Woont in gezin**	81	47	60	37
Zelfstandig	-	5	2	7
Geen vaste verblijfplaats	13	21	17	25
Tehuis	2	20	13	26
Mishandeling	25	21	16	25
Ernstige ruzies**	87	15	15	15
Ouders overbelast**	97	53	55	51
Ouders betrokken**	86	20	18	20

*p<0,05 **p<0,01

Gedrag

In beide groepen worden ernstige gedragsproblemen gerapporteerd. Alle genoemde soorten gedragsproblemen komen bij beide groepen voor. Toch zijn er wat andere accenten in het type problemen te onderkennen. Dat in de groep omzettingen alle jongeren delicten gepleegd hebben is voor de hand liggend; in de groep crisisplaatsingen is het van 45% bekend dat ze dit gedaan hebben.

Verreweg het grootste deel van de jongeren in de omzettingengroep vertoont agressief, gewelddadig en antisociaal gedrag. Bij de crisisplaatsingen is dat gedrag ook aan de orde, maar ligt het accent daar minder op bij de groep die géén delicten heeft gepleegd.¹⁹ In vergelijking met de omzettingengroep, staat bij hen oppositioneel-opstandig gedrag meer op de voorgrond.

Een kwart van de jongeren in de omzettingengroep is wel eens weggelopen van huis of uit een tehuis of crisisopvang, tegen de helft van de crisisgeplaatste groep. Vermoedens van prostitutie en seksueel grensoverschrijdend gedrag komen in de groep crisisplaatsingen meer voor. Het verschil is niet zo groot en kan verklaard worden doordat dit gedrag iets meer voorkomt binnen de groep die géén delicten heeft gepleegd.²⁰ ADHD of kenmerken daarvan komen in de omzettingengroep weer meer voor.²¹ De groepen verschillen niet in de mate waarin er sprake is van risicovol alcohol- en/of drugsgebruik (tabel 13).

¹⁹ Chi² = 21,92; df = 2; p < 0.01 en Chi² = 16,68; df = 2; p < 0.01.

²⁰ Chi² = 6,9; df = 2; p < 0.05.

²¹ Chi² = 4,36; df = 1, p < 0.05.

Tabel 13. Gedragsstoornissen bij aanmelding / omzetting in %

<i>Problematiek</i>	<i>Omzettingen (N=48)</i>	<i>Crisis geheel (N=110)</i>	<i>Crisis met delicten (N=49)</i>	<i>Crisis zonder delicten (N=61)</i>
Delicten gepleegd**	100	45	100	0
Kenmerken of diagnose antisociaal gedrag**	83	57	74	43
Agressief en/of gewelddadig gedrag**	83	56	67	46
Risicovol alcohol en/of druggebruik	44	39	37	41
Kenmerken of diagnose ODD*	42	64	67	61
Kenmerken of diagnose ADHD	33	18	18	18
Weglopen (van huis, uit crisisopvang,tehuis)*	25	49	39	57
Seksueel grensoverschrijdend gedrag*	10	17	8	25
Prostitutie (feit of vermoeden)	2	17	18	16

*p<0,05 **p<0,01

Lichamelijke en geestelijke gezondheid

In beide groepen is sprake van jongeren met depressieve klachten, onder de crisisplaatsingen van wie géén delicten bekend zijn is dit percentage het hoogst (41%). De omzettingen en crisisplaatsingen verschillen in de mate waarin zelfbeschadigend gedrag en suïcidepogingen aan de orde zijn. Dit komt meer voor bij de crisisgeplaatste jongeren en ook weer het meest binnen de groep waarvan géén delicten bekend zijn. In beide groepen komen diverse andere internaliserende psychische klachten voor, zoals stoornissen in het autistisch spectrum, posttraumatische stresstoornis en hechtingsproblemen. In de omzettingengroep komen dergelijke internaliserende problemen vrijwel alleen bij de jongens voor, onder de crisisplaatsingen zijn er ook veel meisjes met deze problematiek. Lichamelijke problemen komen in beide groepen nauwelijks voor. In beide groepen is van 19% van de jongeren bekend dat er sprake is van een licht verstandelijke handicap (tabel 14).

Tabel 14. Internaliserende psychische stoornissen bij aanmelding / omzetting in %

<i>Problematiek</i>	<i>Omzettingen (N=48)</i>	<i>Crisis geheel (N=110)</i>	<i>Crisis met delicten (N=49)</i>	<i>Crisis zonder delicten (N=61)</i>
Kenmerken of diagnose depressie	27	36	29	41
Automutilatie/suïcidepogingen*	13	26	16	33
Andere psychische stoornissen engere zin	13	17	16	18

*p<0,05 **p<0,01

In beide groepen is bij éénderde van de groep (35%) sprake van één van de hierboven genoemde internaliserende problemen (bijvoorbeeld depressieve klachten of automutilatie). Bij een kleiner deel, respectievelijk 25 en 19% zijn problemen op twee of drie van deze gebieden tegelijkertijd.

Bij bijna alle jongeren is sprake van gedragsstoornissen op meer dan één gebied. In beide groepen heeft rond de 40% 'alleen' (kenmerken van) gedragsstoornissen, en de andere 60% zowel (kenmerken van) gedragsstoornissen als psychische problemen.

Dagbesteding en eerdere hulp

Bij de crisisplaatsingengroep is de informatie over dagbesteding slechts beperkt aanwezig. Bij dit onderwerp is het dus moeilijk een vergelijking te maken. Een opvallend verschil is dat van 13 % van de jongeren in de omzettingengroep bekend is dat zij leerplichtig zijn, maar op het moment van aanmelding *niet* naar school gaan, terwijl dat in de crisisplaatsingengroep 42% is, en waarschijnlijk meer, gezien de grote hoeveelheid ontbrekende informatie. Van degenen die wel nog officieel naar school gaan, spijbelt een flink percentage: 42% van omzettingengroep en 31% van de crisisplaatsingen. In beide groepen hebben verreweg de meeste jongeren al eerder hulp gehad. De crisisplaatsingen vaker dan de omzettingen, wat overeenkomt met het feit dat ze al vaker in een tehuis of crisisopvang hebben verbleven (tabel 15).

Tabel 15. Dagbesteding en eerdere hulp

	Omzettingen (N=48)	Crisis geheel (N=110)	Crisis met delicten (N=49)	Crisis zonder delicten (N=61)
% leerplichtig maar geen school	13	42	41	43
% spijbelen	42	31	37	26
Gemiddeld aantal eerdere hulp	2,3	3,6	3,1	4,0
% residentiële hulp*	42	73	-	-

*p<0,05 **p<0,01

4.3 Vergelijking met 'strafklanten'

Vreugdenhil (2003) onderzocht het vóórkomen van psychische stoornissen onder *jongens* die een jeugddetentie of de strafrechtelijke maatregel 'plaatsing in een inrichting voor jeugdigen'(pij) opgelegd gekregen hadden.

Deze beide groepen bleken niet van elkaar te verschillen in de aard en ernst van de geconstateerde problematiek. Of er al dan niet een pij opgelegd werd kon voorspelt worden uit etnische achtergrond en het type delict. Meer Nederlandse jongens én meer jongens die een gewelds- of zedendelict gepleegd hadden, bleken een pij opgelegd te krijgen.

In dit onderzoek werd aan een representatieve steekproef van 204 jongens door speciaal getrainde interviewers een gestructureerd psychiatrisch interview afgenomen (aan de hand van de DIS-C). Op grond van een dergelijk interview kan beoordeeld worden of er sprake is van uiteenlopende psychische stoornissen. Anders dan in ons onderhavige onderzoek, waar we ons baseren op dossierinformatie en hooguit kunnen spreken van *kenmerken* van stoornissen, kon in Vreugdenhil's nauwkeurig gekeken worden of er sprake was van een stoornis.

Zo voldeed 73% aan de criteria voor een gedragsstoornis (conduct disorder) en 14% aan die van een oppositioneel-opstandige gedragsstoornis (odd). 8% had een aandachtstekortstoornis al dan niet met hyperactiviteit (adhd) en bij 55% kon ten minste één stoornis in het gebruik van middelen geconstateerd worden. Er werden relatief lage percentages internaliserende psychische stoornissen gevonden: 9% had een angststoornis en 6% een stemmingsstoornis (waaronder depressie).

Omdat in dit geval alleen de jongens zelf informatie verschaften, stelt de onderzoekster dat rekening gehouden moet worden met onderrapportage van ODD, ADHD en depressie. In dit onderzoek geven opvallend veel jongens ten minste één psychotisch symptoom op (66% hoort stemmen, denkt achtervolgt te worden e.d.), de vraag wordt gesteld of het gebruikte instrument niet leidt tot overdiagnose.

Vergelijken we deze gegevens met die van de groep omzettingen en crisisplaatsingen, dan zien we dat het percentage voor een gedragsstoornis tussen onze beide groepen in ligt, het middelengebruik in de strafrechtelijke groep is hoger en het oppositioneel-opstandige gedrag en adhd komen minder voor, evenals depressie. Het zal duidelijk zijn dat vergelijken lastig is. Het is voorstelbaar dat er in de dossiers veel kenmerken van stoornissen genoemd worden, maar bijvoorbeeld niet langdurig genoeg voorkomen om een diagnose te kunnen stellen. Waar Vreugdenhil spreekt van een mogelijke onderschatting van de geconstateerde stoornissen, kunnen wij spreken van een mogelijke overschatting (niet alle kenmerken leiden tot een diagnose). Duidelijk is wel, dat er qua problematiek geen heel helder onderscheid is aan te brengen tussen 'strafklanten' en 'beschermingszaken' (crisisplaatsingen). In beide gevallen is er sprake van stoornissen. Wel lijkt het erop dat bij de strafrechtelijke zaken antisociaal gedrag meer op de voorgrond staat, terwijl bij de crisisplaatsingen vooral de moeilijke hanteerbaarheid (odd) van jongeren op de voorgrond staat, in combinatie met internaliserende psychische stoornissen.

4.4 Tot slot

We hebben in dit hoofdstuk geconstateerd dat de problemen van de jongeren in de omzettingzaken én de crisisplaatsingengroep voor een groot deel overeen komen. In beide groepen is sprake van ernstige gedragsstoornissen en in een groot deel van de groep zijn deze gecombineerd met internaliserende psychische problemen. Er zijn op drie punten verschillen.

- Bij de omzettingen én bij de crisisgeplaatste groep waar delicten bekend zijn, staat antisociaal en gewelddadig gedrag meer op de voorgrond, bij de crisisplaatsingen waar geen delicten bekend zijn springt het oppositioneel-opstandige gedrag eruit, evenals weglopen. Echter: ook binnen de groep crisisplaatsingen met delicten zijn er veel meer jongeren met oppositioneel-opstandig gedrag dan bij de omzettingen.
- Ook voor wat betreft de internaliserende psychische stoornissen wijken de crisisplaatsingen zónder delicten af: onder hen zijn meer meisjes met depressieve klachten, automutilatie of suicide pogingen en meer gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag en vermoedens van prostitutie (al is dit een relatief kleine groep).
- Een ander opvallend punt van verschil ligt in de leefsituatie van de jongeren. In de omzettingengroep woont verreweg het grootste deel thuis. In een veel groter aantal zaken dan bij de crisisplaatsingen, is er daar thuis sprake van ernstige ruzies, overbelaste ouders én ook van ouders die wel wat aan de situatie willen veranderen.

Zijn de omzettingzaken te beschouwen als zaken waarin 'primair bescherming en behandeling nodig is en geen sprake is van ernstige strafrechtsproblemen'?

Op basis van de kenmerken van de groep is duidelijk dat er, nét als bij de crisisplaatsingen, behandeling nodig is.

Of er ook 'bescherming' nodig is, is een lastiger te beantwoorden vraag. Kenmerken van jongeren waarbij naar ons idee sprake zou moeten zijn van het 'in bescherming nemen van jongeren' zijn: mishandeling van de jongere thuis, betrokkenheid bij prostitutie, internaliserende psychische problemen en een licht verstandelijke handicap.

Er is in de 'omzettingzaken' in een vergelijkbaar percentage van de gevallen sprake van mishandeling (25% en bij de crisisplaatsingen 21%) en in een veel kleiner aantal gevallen van betrokkenheid bij prostitutie (2% en bij de crisisplaatsingen 17%).

Internaliserende problemen komen bij een kleiner aantal jongeren voor dan bij de crisisplaatsingen. Toch komen deze problemen wel degelijk voor. Ook bij de 'omzettingen' zijn er jongeren met depressieve klachten (27%), jongeren die zichzelf beschadigen of een zelfmoordpoging hebben gedaan (13%) of andere internaliserende psychische stoornissen hebben (13%). Ook het feit dat net als bij de crisisgeplaatste jongeren één op de vijf een licht verstandelijke handicap heeft, maakt dat we kunnen stellen dat er wel degelijk jongeren zijn die primair bescherming nodig hebben.

Of er al dan niet sprake is van ernstige strafrechtsproblemen is een vraag die niet goed op basis van de feitelijke informatie over de gepleegde delicten te beantwoorden is. In alle 'omzettingzaken' gaat het om jongeren die delicten hebben gepleegd en in een flink deel van de gevallen zijn dit geweldsdelicten en bedreigingen. Of dit als 'ernstig strafrechtsprobleem' gezien moet worden is een beoordeling van de situatie. Het is de kinderrechters die dit afweegt. In het volgende hoofdstuk gaan we in op de afwegingen die de kinderrechter in deze gevallen maakt.

5 Wat zeggen de kinderrechters?

Voor dit onderzoek interviewden we zeventien kinderrechters - zowel civiele rechters, strafrechters als kinderrechters die beide zaken behandelen - en een beleidsmedewerker van twaalf rechtbanken verspreid over heel Nederland (zie bijlage 2). We vroegen hen naar de achterliggende redenen voor de omzettingen, naar de factoren bij de jeugdige en zijn omgeving die een rol spelen bij deze beslissingen, wie het initiatief tot een omzetting neemt en of er verschillen zijn te benoemen met jongeren die een straf krijgen en jongeren die in het kader van een crisis in een opvanginrichting worden geplaatst. Daarnaast spraken we met de kinderrechters over het gewenste hulpaanbod voor deze jongeren en in hoeverre de organisatie van de rechtbank invloed heeft op de beslissing een zaak wel of niet verder civielrechtelijk af te doen (de interviewleidraad is opgenomen in bijlage 1).

In dit hoofdstuk schetsen we aan de hand van de interviews hoe een omzetting in zijn werk gaat. Daarna komen achtereenvolgens de factoren die bij de beslissing meewegen aan bod, van wie het initiatief uitgaat, het onderscheid met de jongeren die een straf krijgen en de 'echte' crisisplaatsingen, wat er nodig is voor deze jongeren en de invloed van de organisatie op deze beslissingen. We sluiten het hoofdstuk af met enkele concluderende opmerkingen.

5.1 Hoe verloopt een omzetting over het algemeen?

Meestal verloopt een omzetting als volgt. Een jongere wordt na het plegen van (of op verdenking van) een delict opgepakt door de politie en in bewaring genomen. Na uiterlijk tien dagen gaat de inbewaringstelling over in een voorlopige hechtenis. Op dat moment gaat een jongere over naar een justitiële opvanginrichting. Ergens in het voortraject of ter zitting bij de kinderrechter wordt besloten dat een civielrechtelijke plaatsing van de jongere meer geëigend is. Veelal speelt de achterliggende problematiek bij de jongere en/of in zijn omgeving hierbij een doorslaggevende rol (in hoofdstuk 2 lichtten we de regelgeving rond de voorlopige hechtenis al toe).

Meestal worden er dan twee acties in werking gezet die min of meer parallel lopen. Enerzijds wordt er een machtiging gesloten plaatsing voor de jongeren aangevraagd bij de civiele kinderrechter. In sommige gevallen is er al een OTS, in andere gevallen gaat dit verzoek samen met een verzoek om een VOTS (Voorlopige OnderToezichtStelling). Anderzijds schorst de strafrechter de voorlopige hechtenis. Aan de schorsing verbindt de kinderrechter dan een bijzondere voorwaarde, bijvoorbeeld het opvolgen van de aanwijzingen van de gezinsvoogd of het meewerken aan de gesloten civiele plaatsing. De data van de schorsing van de voorlopige hechtenis en de civielrechtelijke plaatsing van de jongere in een opvanginrichting worden op elkaar afgestemd en vastgelegd in de beschikkingen. Gelijk na de schorsing van de voorlopige hechtenis wordt de jongere op

civielrechtelijke titel in een opvanginrichting geplaatst. In de praktijk verandert er voor de jongere niet zoveel, hij blijft meestal in de inrichting waar hij al in voorlopige hechtenis zat. Alleen de titel waarop hij geplaatst is verandert.

In sommige gevallen worden deze twee beslissingen in één en dezelfde zitting uitgesproken. Dit is afhankelijk van de organisatie van de rechtbank en hoe strikt de scheiding tussen de civiele sector en de strafsector gehanteerd wordt. In sommige gevallen ligt er al tijdens de voorgeleiding een alternatief plan op tafel en schorst de rechter-commissaris of de meervoudige raadkamer de voorlopige hechtenis. Op verschillende aspecten van deze gang van zaken gaan we hierna verder in.

5.2 Overwegingen om de zaak civielrechtelijk af te doen

De kinderrechtters laten de problematiek en achtergronden van de jongere sterk meewegen in hun beslissingen. Diverse kinderrechtters benadrukken de pedagogische uitgangspunten in het jeugdstrafrecht en zeggen het belangrijk te vinden de zaak breder te bekijken dan alleen het gepleegde delict. Volgens hen is er in het jeugdstrafrecht veel minder sprake van een één-op-één relatie tussen het gepleegde delict en de uit te delen straf dan in het strafrecht voor volwassenen. Factoren in de jongere en in zijn omgeving, evenals meer procedurele overwegingen, spelen een rol bij de beslissing een gepleegd delict civielrechtelijk af te doen.

Factoren bij de jongere en in zijn thuissituatie

Alle kinderrechtters zeggen dat er in de omzettingszaken sprake is van jongeren met forse gedragsproblemen. Vaak uiten deze gedragsproblemen zich in agressie en onhandelbaar gedrag waardoor de situatie thuis is vastgelopen. De ouders zijn hun grip op de jongere en het gezag volledig kwijt en er is sprake van forse gezins- en opvoedingsproblematiek. Een veel voorkomend gevolg hiervan is dat de jongere niet meer terug kan naar huis. Nogal eens is er sprake van huiselijk geweld, waarbij de jongere één van de ouders verbaal of fysiek ernstig bedreigd heeft of diefstal in de thuissituatie. Vaak doen de ouders dan aangifte van de bedreiging om op deze manier te zorgen dat er iets gebeurt en de spiraal van problemen en geweld te doorbreken. Vaak gaan jongeren ook niet meer naar school, zijn ze (tijdelijk) van school gestuurd of gaat het om notoire spijbelaars. Kinderrechtters zien regelmatig boven op deze problematiek 'bijkomende' factoren als het gebruik van alcohol en/of drugs, rondhangen met 'foute' vrienden en een patroon van steeds verder afglijden richting een criminele carrière al dan niet in combinatie met zwerfgedrag.

De jongeren en hun gezinnen hebben vaak een lange geschiedenis van (vrijwillige) hulpverlening achter de rug met weinig resultaat. In andere gevallen hebben eerdere taakstraffen die zijn uitgedeeld voor lichtere feiten niet het gewenste resultaat opgeleverd. Dit gegeven samen met de inschatting dat de kans groot is dat de jongere binnen afzienbare tijd nogmaals in de fout gaat, bepaalt mede de beslissing de voorlopige hechtenis om te zetten in een civiele gesloten plaatsing. Kinderrechtters willen voorkomen dat er nog ergere dingen gebeuren en de jongere afglijdt en steeds meer criminele feiten gaat plegen. Eén van de kinderrechtters typeert deze jongeren als volgt:

'het zijn jongeren met problemen die je met een taakstraf niet oplost. Het delict is in deze gevallen doorgaans niet ernstig. Maar ze kunnen niet terug naar huis en gezien de problematiek en het relatief lichte delict kunnen we ze niet lang in voorlopige hechtenis houden. Vaak is er bij deze jongeren sprake van een licht verstandelijke handicap'. Dit laatste noemen meer kinderrechtters in de interviews. Sommige kinderrechtters zeggen dat een OTS met een gesloten plaatsing ook de mogelijkheid biedt om niet alleen de jongere, maar óók de ouders te beïnvloeden door de aansturing van een gezinsvoogd. Het jeugdstrafrecht biedt alleen mogelijkheden het gedrag van de jongere te beïnvloeden. En beïnvloeden van de ouders vinden ze in veel gevallen broodnodig. Vaak is er naar hun mening al veel te lang aangemodderd in de problematische situatie.

Procedurele overwegingen

Ook meer procedurele omstandigheden wegen mee in de beslissing een delict al dan niet civielrechtelijk af te doen. Zo zeggen veel kinderrechtters dat de leeftijd van de jongere een belangrijke rol speelt. De jongere moet niet al 16 of 17 jaar zijn. In dat geval is er nog maar beperkt de tijd om civielrechtelijk een verandering in het problematische gedrag te bewerkstelligen. Een OTS loopt af als de jongere 18 jaar wordt en daarmee ook een eventuele gesloten plaatsing.

Een voorlopige hechtenis mag niet langer duren dan de jeugddetentie die de jongeren op grond van het gepleegde delict zou kunnen krijgen. Veelal zijn de delicten waar het hier om gaat niet dermate ernstig dat een jongere lang in voorlopige hechtenis kan worden gehouden. Gezien de problematiek vinden de kinderrechtters een langer durende gesloten plaatsing wel gewenst en op civielrechtelijke titel is een jongere veel langer ergens te plaatsen. De constatering dat de voorlopige hechtenis niet langer kan duren, kan dus mee wegen bij het omzetten richting een civiel traject. Soms speelt mee, bijvoorbeeld als de jongere niet terug kan naar huis, dat de jongere al op een plek zit in een opvanginrichting en streven de partijen ernaar hem daar te houden. Voor een aantal kinderrechtters weegt het voorkomen van een strafblad mee of de opvatting dat de jongere in een civielrechtelijk traject meer kansen heeft te leren zijn gedrag daadwerkelijk te veranderen.

Twee voorbeelden

Het verkennen van de achterliggende redenen die een rol spelen bij de beslissing tot een omzetting gebeurde in veel interviews door een aantal concrete zaken te bespreken. Hieronder schetsen we twee van deze zaken om een beeld te geven van de problematiek die er bij deze jongeren aan de orde is.

De politie houdt in maart 2004 Xandra²², een meisje van 14 jaar, aan bij een winkeldiefstal. Ze pleegde eerder al diverse diefstallen en in 2002 een vernieling onder invloed van drank. Dit laatste delict was toen de aanleiding voor een beschermingsonderzoek door de Raad voor de Kinderbescherming waarna een OTS werd uitgesproken. Xandra spijbelt veel en vertoont forse gedragsproblemen. De gezinsvoogd heeft Xandra en haar moeder meerdere keren duidelijk gemaakt dat het zo niet langer kan. Eind 2003 wordt ze weer opgepakt en krijgt ter zitting van de kinderrechtter de allerlaatste kans. Als haar gedrag niet verbetert en

---

²² De voorbeelden berusten op waarheid, de namen zijn verzonnen.

ze weer in aanraking komt met de politie zal hij haar gesloten plaatsen in een opvanginrichting. Deze afspraak laat de kinderrechter vastleggen in de beschikking. Binnen twee maanden pleegt Xandra weer een winkeldiefstal waarvoor ze dan in bewaring wordt gesteld. In dit geval is de opstapeling van delicten die elkaar steeds sneller opvolgen de aanleiding haar in voorlopige hechtenis te nemen. De delicten zijn echter niet voldoende grond om haar een lange straf te geven. Daarop stelt de jeugdofficier een civielrechtelijke afdoening voor. Xandra verschijnt na anderhalve maand voorlopige hechtenis op de strafzitting. Daar krijgt ze een straf gelijk aan het voorarrest. De civiele kinderrechter had daarvoor reeds een machtiging gesloten plaatsing afgegeven. Xandra wordt daarmee aansluitend aan de voorlopige hechtenis gesloten geplaatst en blijft in de Doggershoek in Den Helder.

Teun wordt alleen door zijn moeder opgevoed, de vader is uit beeld. Hij is 15 jaar als zijn moeder bij een auto-ongeluk om het leven komt. Het gezag over hem gaat naar een zus van zijn moeder. Teun gaat bij zijn opa en oma wonen die de dagelijkse opvoeding op zich nemen. Al snel ontstaan er conflicten tussen hem en zijn grootouders die steeds hoger oplopen. Op een dag loopt de situatie dermate uit de hand dat hij zijn oma bedreigt met een mes. De grootouders doen hiervan aangifte waarna hij in voorlopige hechtenis wordt genomen. Er wordt een persoonlijkheidsonderzoek uitgevoerd waarin voor Teun een behandeling buiten het gezin van zijn grootouders wordt geadviseerd. De kinderrechter besluit daarop de voorlopige hechtenis te schorsen en tegelijkertijd een OTS met een machtiging gesloten plaatsing uit te spreken. Gezien zijn leeftijd kan Teun op die manier nog een aantal jaren van een behandelsetting profiteren.

Zoals bovenstaande voorbeelden laat zien, pleegt een aantal van deze jongeren strafbare feiten die elkaar steeds sneller opvolgen. Deze 'veelplegers' zijn jongeren die in korte tijd meerdere delicten plegen en minimaal vijf processen-verbaal op hun naam hebben staan. Deze delicten zijn op zichzelf vaak niet al te ernstig, een zware straf is dan ook niet op zijn plaats. Ook met deze jongeren is vaak van alles aan de hand waardoor er snel iets moet gebeuren en een civielrechtelijke afdoening in beeld komt.

Een van de kinderrechters merkt op: 'vaak wordt er meer gelet op de ernst van de problematiek dan op de ernst van het feit. Dat kan betekenen dat een jongere voor een relatief licht feit toch in bewaring wordt gesteld'. De kinderrechters zijn unaniem van mening dat het delict een symptoom is van de achterliggende gedrags- en gezinsproblematiek en de jongeren waar het hier om gaat behandeling nodig hebben in plaats van straf. Met de civielrechtelijke afdoening wil men een gedragsverandering bij de jongeren bewerkstelligen en verder afglijden richting een criminele carrière voorkomen.

Een grote variëteit binnen de voorlopige hechtenis

De gronden voor het in voorlopige hechtenis nemen van jongeren liggen wettelijk vast. De feiten waarvoor jongeren in voorlopige hechtenis worden genomen en uiteindelijk voor de rechter verschijnen, variëren echter per rechtbank. Zo nemen sommige rechtbanken jongeren al bij een eerste, relatief licht delict in voorlopige hechtenis. In andere arrondissementen moeten jongeren meer en ernstiger feiten plegen. Ook de

duur dat een jongere in voorlopige hechtenis verblijft verschilt binnen de rechtbanken en tussen rechtbanken onderling. Soms zitten jongeren slechts een paar dagen op het politiebureau, in andere gevallen zitten ze de maximale termijn van drie maanden en tien dagen in voorlopige hechtenis. Dit hangt onder meer af van de gepleegde feiten, de thuissituatie, de initiatiefrijkheden van de Raad en/of de aanwezige gezinsvoogd om te zoeken naar alternatieven en of er nog een persoonlijkheidsonderzoek nodig is. De kinderrechters klagen dat het afnemen van een dergelijk persoonlijkheidsonderzoek veel tijd kost, er wachtlijsten zijn en de uitslag ervan vaak lang op zich laat wachten. Ook hierin verschillen rechtbanken flink van elkaar. Sommige rechtbanken laten bijna standaard een persoonlijkheidsonderzoek uitvoeren als een jongere in voorlopige hechtenis wordt genomen. Andere rechtbanken zijn hier terughoudender mee, bijvoorbeeld omdat de wachtlijsten nog langer worden als ze bijna standaard een persoonlijkheidsonderzoek inzetten of omdat de voorlopige hechtenis dan te lang gaat duren.

Eigenlijk altijd behandeling nodig

De voorlopige hechtenis wordt dus vrijwel altijd benut om hulpverlening op gang te krijgen. Veel kinderrechters hanteren het uitgangspunt dat ze eerst kijken of een jeugdige baat zou hebben bij behandeling, tenzij de feiten dusdanig ernstig zijn dat een straf geëigend is. Ze beogen hiermee een verandering in het gedrag van de jongere te bewerkstelligen. De kinderrechters spreken meer dan eens hun verontwaardiging uit dat het in veel van de zaken 'zover moest komen'. Vaak is er in hun opinie te lang sprake geweest van 'pappen en nathouden'. Een strafrechtelijk vergrijp is dan nodig om daadwerkelijk een verandering te forceren en hulpverlening op gang te brengen. Een aantal rechters vinden dit een oneigenlijk gebruik van het strafrecht.

Het is opvallend dat veel van de geïnterviewde kinderrechters van mening is dat een civiele afhandeling bijna altijd de voorkeur heeft. Ondanks dat het jeugdstrafrecht een aantal pedagogische uitgangspunten hanteert en er op is gericht te voorkomen dat een jongere weer de fout in gaat, dienen de civielrechtelijke mogelijkheden veel sterker de nadruk te krijgen dan nu het geval is volgens de kinderrechters. De mening van de meeste kinderrechters is dat zo weinig mogelijk van deze jongeren in het strafcircuit terecht moeten komen. Hun voorkeur gaat vrijwel uit naar een behandeling op civielrechtelijke titel. Tenzij het feit te ernstig is en een afrekening richting de samenleving benodigd is. Het flexibel kunnen switchen tussen het straf- en het civiele recht geeft de kinderrechters de mogelijkheid in iedere zaak te zoeken naar de best passende oplossing. Zeker als dezelfde kinderrechter beide maatregelen kan uitspreken wordt hiermee ook tijdswinst in het belang van de jongere geboekt. Een van de kinderrechters verwoordt dit als volgt: 'verschillende beslissingen doen we over en weer op een zitting. Het kan gebeuren dat op een strafzitting een OTS wordt uitgesproken met een machtiging gesloten plaatsing. Of dat bij een lopende OTS meteen een machtiging afgegeven wordt. Dan hoeft dat niet eerst weer naar een andere rechter, waar over het algemeen weer weken overheen gaat. Bij ons zijn het civiele recht en het strafrecht voor jeugdigen communicerende vaten'. Op de organisatorische vormgeving binnen rechtbanken gaan we later in dit hoofdstuk nader in.

5.3 Wie neemt het initiatief voor een omzetting?

In het traject van aanhouding tot de strafzitting zijn veel partijen betrokken bij de zaak. Ergens in dit traject valt de beslissing het gepleegde feit civielrechtelijk af te doen. In de gesprekken met de kinderrechtters kwam naar voren dat het initiatief hiertoe door verschillende functionarissen op verschillende momenten genomen kan worden. In het navolgende schetsen we de mogelijkheden.

De Raad voor de Kinderbescherming of de gezinsvoogd

De meeste kinderrechtters zeggen dat de verantwoordelijkheid ofwel het initiatief voor het omzetten van een zaak naar een civielrechtelijke afdoening ligt bij de aanwezige gezinsvoogd, en als die er (nog) niet is bij de Raad voor de Kinderbescherming. Deze twee partijen kunnen een verzoek tot machtiging gesloten plaatsing bij de civiele kinderrechtter indienen die dan aansluitend aan de schorsing van de voorlopige hechtenis geëffectueerd wordt. Als een jongere reeds onder toezicht staat, is het de gezinsvoogd die dit initiatief neemt. Als er nog geen OTS is, is de ontstane situatie in deze gevallen vaak aanleiding een beschermingsonderzoek op te starten. De Raad verricht altijd eerst een basisonderzoek als een jongere op het politiebureau vast zit. Gezien de achterliggende problematiek van deze jongeren loopt dit basisonderzoek in deze gevallen al snel over in een beschermingsonderzoek waarin ook de gezinssituatie van de jongere doorgelicht wordt. Een beschermingsonderzoek duurt over het algemeen drie maanden, vaak dient de Raad eerst een verzoek tot een VOTS in gecombineerd met een verzoek spoedmachtiging gesloten plaatsing bij de kinderrechtter.

Gezinsvoogden en de Raad voor de Kinderbescherming zijn naar de mening van de kinderrechtters echter lang niet altijd zo initiatiefrijk hierin als ze zouden moeten zijn. Met name gezinsvoogden krijgen er nogal eens van langs, deze zijn te afwachtend, bang om hun gezag uit te oefenen en laten de situatie veel te lang op hun beloop. Andere kinderrechtters nuanceren dit weer. Volgens hen roeien de gezinsvoogden ook maar met de riemen die ze hebben. Vaak zijn ze jong, beschikken niet over voldoende tijd en 'gereedschappen' om hun werk goed uit te voeren en/of zijn ze onvoldoende opgeleid.

Sommige kinderrechtters initiëren zelf het starten van hulpverlening of een civiel traject. Zo zeggen sommigen regelmatig gezinsvoogden te 'sturen' in de richting van het indienen van een verzoek om een machtiging gesloten plaatsing. De jongere zit dan in voorlopige hechtenis en er is dus al een plek. Het is dan redelijk gemakkelijk de jongere op deze plek te houden met een machtiging gesloten plaatsing. De kinderrechtter schorst de voorlopige hechtenis dan vaak onder de voorwaarde dat de jongere zich moet houden aan de aanwijzingen van de gezinsvoogd en mee moet werken aan de gesloten plaatsing en geeft de gezinsvoogd daarmee een stok achter de deur. Andere kinderrechtters geven daarentegen aan het gevoel te hebben weinig invloed op de civiele afhandeling van dit soort zaken te kunnen uitoefenen. Ze zijn ervan afhankelijk of de gezinsvoogd of de Raad voor de Kinderbescherming een verzoek tot een machtiging gesloten uithuisplaatsing indient. Het enige dat de kinderrechtter vervolgens doet is beoordelen of er voldoende grond bestaat voor het afgeven van deze machtiging. Vervolgens is het ook weer afhankelijk van de vasthoudendheid van de gezinsvoogd of

de machtiging daadwerkelijk uitgevoerd wordt en hij de jongere ergens gesloten geplaatst krijgt. Voor sommige kinderrechters is hun geringe invloed ronduit frustrerend.

De jeugdofficier

Het komt ook voor dat de jeugdofficier een rol speelt bij het opstarten van een civiel traject. Bij de rechtbanken Rotterdam, Den Bosch en Maastricht stellen jeugdofficiëren met enige regelmaat een civielrechtelijke afdoening van een delict voor. De jeugdofficiëren zoeken, als ze zien dat er meer problematiek speelt dan bij de jongere, contact met de gezinsvoogd als die er is. Of ze proberen de blik van de raadsontzoeker te richten op een civiel traject. Als het initiatief van de gezinsvoogd of de Raad voor de Kinderbescherming naar de mening van de jeugdofficier te lang op zich laat wachten, dient hij zelf een verzoek tot een civielrechtelijke afdoening in bij de kinderrechtter. Ook komt het voor dat de rechter-commissaris of de rechters in de raadkamer een aanwezige gezinsvoogd aanraden met een plan te komen dat een strafrechtelijke afdoening vervangt. Een verzoek tot een machtiging gesloten plaatsing bij de civiele kinderrechtter is dan een van de mogelijkheden.

Veelal is er dus sprake van overleg tussen de verschillende partijen die bij de zaak betrokken zijn. Gezinsvoogd/Raad voor de Kinderbescherming, jeugdofficier en rechter-commissaris/kinderrechtter beïnvloeden elkaar bij het zoeken naar de beste oplossing in het belang van de jongere.

De rol van bureau Individuele Jeugdzaken

De selectiefunctionarissen van het bureau Individuele Jeugdzaken (IJZ) van het ministerie van Justitie toetsen de verzoeken tot gesloten plaatsing aan de criteria van het covenant crisisplaatsingen en bepalen in welke inrichting de jongere uiteindelijk terecht komt. Het bureau IJZ ontvangt van sommige kinderrechters kritiek. Zij vragen zich af hoe eigenstandig de selectiefunctionarissen kunnen bepalen of een jongere wel of niet in een inrichting wordt geplaatst. Is de afhandeling van bureau IJZ meer dan een administratieve afhandeling? Een regel van het bureau waarop de kinderrechters kritiek hebben is bijvoorbeeld dat een jongere niet op een wachtlijst voor een behandelinrichting komt zolang er nog een strafrechtelijk proces tegen hem loopt. In de optiek van de kinderrechters zijn dit vertragende regels. De wachtlijsten voor deze behandelinrichtingen zijn lang, hoe eerder een jongere daar op staat, hoe beter.

De ouders en de advocaat

Uit de interviews komt naar voren dat de rol van de ouders van de jongeren bij het bepalen van de afdoening van de straf beperkt is. De ouders worden door de kinderrechtter gehoord tijdens de zitting als ze aanwezig zijn. De kinderrechters zijn over het algemeen niet zo positief over de ouders van deze jongeren. Vaak hebben ze ter zitting weinig toe te voegen of laten ze tegenstrijdig gedrag zien. De ouders van deze groep jongeren zeggen meestal dat hun kind niet meer terug naar huis kan. Tegelijkertijd zijn ze tijdens de zitting soms erg emotioneel over het feit dat hun kind naar een gevangenis moet. Een van de kinderrechters merkt op dat de ouders echter zelf

een groot aandeel hebben in het ontstaan van de vastgelopen situatie doordat ze het totaal laten afweten. In het geval van huiselijk geweld vinden de ouders het vaak vreselijk dat ze eerst aangifte hebben moeten doen tegen hun kind voordat er iets gebeurt en hulpverlening op gang komt. Advocaten behartigen de belangen van de jongere en zijn ouders. Een advocaat kan verzoeken tot de schorsing van de voorlopige hechtenis als er een alternatief plan ligt, bijvoorbeeld een gesloten plaatsing op civielrechtelijke titel. Advocaten moeten daar volgens de kinderrechtters echter meestal door hen of de jeugdofficier op gewezen worden.

5.4 Onderscheid met 'echte' strafzaken en 'echte' crisisplaatsingen

Op de vraag aan de kinderrechtters of de 'omgezette' zaken te onderscheiden zijn van zaken waarin jongeren een straf –of eigenlijk een jeugddetentie, voor een feit dat kan worden afgedaan met een taakstraf komt een jongere veelal niet in voorlopige hechtenis- krijgen opgelegd of 'echte' crisisplaatsingen komt een zeer wisselend beeld naar voren. Sommige kinderrechtters vinden dat deze drie soorten zaken goed te onderscheiden zijn, andere kinderrechtters willen hierover in algemene zin geen uitspraken doen. Iedere individuele zaak is volgens deze kinderrechtters uniek en moet telkens opnieuw worden beoordeeld. Er komt dan ook geen eenduidig beeld naar voren, hieronder een schets van de verschillende opvattingen.

Onderscheid met jongeren die een straf krijgen

Jongeren krijgen doorgaans een jeugddetentie opgelegd als ze een ernstiger delict hebben gepleegd zoals een moord, poging tot doodslag of een verkrachting. Kinderrechtters leggen over het algemeen zelden een 'kale' jeugddetentie op. Vaak combineren ze dit met een taakstraf of leggen een jeugddetentie op als bijzondere voorwaarde als de jongere zich niet houdt aan de aanwijzingen die de jeugdreclassering in het kader van een maatregel hulp een steun geeft.

De delicten die de 'omgezette' jongeren plegen, zijn volgens de kinderrechtters minder ernstig van aard. Het gaat om: een reeks winkeldiefstallen, geweld in de huiselijke kring, straatroof, woninginbraak, vernieling, mishandeling en vechtpartijen. Sommige kinderrechtters maken het volgende onderscheid. Geweld in huiselijk kring duidt op een totaal vastgelopen situatie waarbij een behandeling in een civielrechtelijk kader meer voor de hand ligt. Als er sprake is van geweld gericht tegen willekeurige buitenstaanders krijgt het delict een meer maatschappelijk tintje en ligt een strafrechtelijke afdoening meer voor de hand. De mate waarin er sprake is van 'geschoktheid van de samenleving' speelt dan een rol. Weer andere kinderrechtters zeggen dat bij de jongeren wiens delict civielrechtelijk wordt afgedaan veelal sprake is van 'afglijden' (bijvoorbeeld omdat het volgende delict steeds sneller na het voorgaande wordt gepleegd). Er is dan nog geen sprake van harde criminaliteit of van een criminele carrière en men streeft ernaar met een civiele plaatsing dit patroon van steeds verder afglijden te doorbreken. Een aantal kinderrechtters benadrukt dat met name de kwetsbare jongeren, bijvoorbeeld waarbij sprake is van een licht verstandelijke handicap met de daarbij behorende problematiek,

voor een relatief licht delict in voorlopige hechtenis worden genomen. Normaal begaafde jongeren weten voor soortgelijke delicten de politie te ontlopen.

Onderscheid met 'echte' crisisplaatsingen

Over het onderscheid met 'echte' crisisplaatsingen zijn de kinderrechtvaarders eveneens niet zo eenduidig. Sommigen zijn van mening dat er bij crisisplaatsingen vrijwel nooit een delict in het spel is, vaak gaat het dan om de bescherming van jongeren, veelal meisjes die weglopen of dreigen af te glijden naar de prostitutie. Andere kinderrechtvaarders denken echter dat de 'omgezette jongeren' en de crisisplaatsingen eigenlijk dezelfde groepen jongeren betreffen. Een van de rechtvaarders deze scheiding 'niet meer dan een waterscheiding'. Het enige verschil is eigenlijk dat de ene groep is opgepakt door de politie en de andere niet. Volgens deze kinderrechtvaarders is de achtergrondproblematiek vergelijkbaar en ook de jongeren die in het kader van een crisisplaatsing in een opvanginrichting terecht komen hebben vaak de nodige delicten gepleegd. De maatschappelijke discussie over de samenplaatsingen vinden deze kinderrechtvaarders dan ook veelal uit zijn verband gerukt. De kinderrechtvaarders hebben niet zozeer problemen met het tijdelijk samenplaatsen van civiel- en strafrechtelijk geplaatste jongeren. Het probleem is eerder de lange tijd dat de crisisgeplaatste jongeren in een opvanginrichting zitten, dit is naar de mening van vrijwel alle kinderrechtvaarders veel en veel te lang. Door een gebrek aan doorstroommogelijkheden naar behandelplaatsen zitten deze jongeren lang gesloten te wachten. Overigens benoemen andere kinderrechtvaarders de moeite die de jongeren en hun ouders zelf hebben met het samenplaatsen. Regelmatig horen ze op zittingen dat de jongere het uiterst onrechtvaardig vindt samen met 'criminelen' opgesloten te worden. Een andere scheef gegroeide situatie is dat strafrechtelijk geplaatste jongeren veel beter weten waar ze aan toe zijn omdat zij een exact aantal dagen jeugd-detentie krijgen opgelegd. Civielrechtelijk geplaatste jongeren verkeren veel meer in onzekerheid over hoe lang ze in de inrichting moeten blijven. Vaak worden deze plaatsingen meerdere keren verlengd.

Samenvattend kunnen we stellen dat de zwaardere misdrijven die jongeren plegen als geweld tegen anderen, moord, poging tot doodslag en verkrachting bestraft worden met een jeugd-detentie of een PIJ. In deze gevallen spelen de 'geschokte samenleving' en het vergelden van het misdrijf een duidelijke rol in de straf die de kinderrechtvaarders oplegt. Onder deze duidelijk herkenbare zware misdrijven zit een 'grote hoop' van lichtere delicten die jongeren al dan niet veelvuldig plegen. In die 'grote hoop' vallen veel minder goed duidelijk te onderscheiden categorieën aan te wijzen. Gedeeltelijk is het dan afhankelijk van onder andere de kinderrechtvaarders, de beschikbare informatie, de cultuur en de organisatie van de betreffende rechtbank en het initiatief van andere partijen in hoeverre een jongere bestraft wordt of dat het delict civielrechtelijk wordt afgedaan.

5.5 Wat is er nodig voor deze jongeren?

Alle kinderrechtvaarders die we interviewden zijn van mening dat deze jongeren stuk voor stuk intensieve, vaak langdurige, behandeling nodig hebben. Deze behandeling dient gericht te zijn op het bewerkstelligen van een forse verandering in het gedrag van de

jongere. De kinderrechters zien bij voorkeur dat deze jongeren een traject krijgen aangeboden waarin ze van een kortdurende gesloten plaatsing doorstromen naar een behandelinstelling die van gesloten overgaat naar een besloten naar een meer open behandeling en uiteindelijk richting zelfstandigheid. Met een korte gesloten plaatsing heeft vrijwel geen enkele kinderrechter moeite. Vaak is het afschrik-effect ervan op de jongere van groot belang, kan hij even 'afkoelen' en geeft de duidelijke structuur al snel resultaat. De benodigde gesloten en besloten behandelplaatsen zijn er volgens de kinderrechters echter veel en veel te weinig. Aan het begin van dit jaar luiden ze daarover de noodklok door het uitbrengen van een manifest²³ waarin ze pleiten voor een forse uitbreiding van de gesloten behandelcapaciteit. In de provincie Noord-Brabant probeert men met het project PALJAS (Project aanpak lastige jongeren met antisociaal gedrag) de doorstroming van jongeren vanuit justitiële jeugdinrichtingen te bevorderen. In het project werken instellingen vanuit verschillende sectoren (justitie, jeugdzorg, verslavingszorg en de zorg voor licht verstandelijk gehandicapten) met elkaar samen om trajecten voor deze jongeren te vormen. De plaatsing in de justitiële jeugdinrichting dient dan als stok achter de deur, als het niet lukt in een meer open instelling moet de jongere terug naar de jeugdinrichting.

Belangrijk is dat de behandeling veel structuur biedt en er gewerkt wordt aan een gedragsverandering. Een van de kinderrechters beschrijft de hulp die de jongeren nodig hebben als volgt: de jongeren dienen serieus genomen te worden, ze hebben een stevige, heldere structuur en rolmodellen nodig en ze moeten tegelijkertijd een vak leren. Volgens de kinderrechters zit er nu niets tussen het opsluiten in een justitiële jeugdinrichting en een vrijwillige behandeling in een open instelling binnen de reguliere jeugdzorg. Vaak benadrukken de kinderrechters dat voor veel jongeren psychiatrische behandeling nodig is, ook specifieke behandelplekken voor jeugdigen met een licht verstandelijke handicap zijn er veel te weinig. Een aantal kinderrechters zijn bekend met alternatieve behandelingsmogelijkheden als Multi Systeem Therapie (MST) en Functional Family Therapy (FFT) en ziet hier zeker mogelijkheden in.

Bij het afgeven van een machtiging gesloten plaatsing kijken kinderrechters vooral naar wat er voorafgaand aan het verzoek tot gesloten plaatsing al geprobeerd is of een gesloten plaatsing echt de laatste mogelijkheid is. Soms geven ze een 'voorwaardelijke' gesloten plaatsing af. De jongere krijgt dan een allerlaatste kans, ter zitting worden afspraken gemaakt over wat er moet veranderen. De kinderrechter geeft de machtiging vervolgens wel af. Als de jongere zich niet aan de afspraken houdt, kan de gezinsvoogd de gesloten plaatsing meteen effectueren. Met de praktijk van het voortdurend verlengen van gesloten plaatsingen hebben de kinderrechters over het algemeen veel moeite. Bij de beslissing de plaatsing wel of niet te verlengen kijkt de kinderrechter hoe het gaat, of er veranderingen zijn opgetreden in het gezinssysteem, of er hulpverlening op gang is gekomen en of er alternatieven zijn. Soms sturen ze een jongere naar huis, zeker als de ouders aangeven dat ze hun kind graag weer mee willen nemen. In andere gevallen geven ze een korte verlenging van de gesloten plaatsing af en drukken ze de gezinsvoogd ter zitting op het hart op zoek te gaan naar een andere plek voor de betreffende jongere. Op deze manier proberen ze alternatieven af te dwingen voor de

---

²³ *Manifest. Kinderrechters luiden de noodklok. De randvoorwaarden voor gezonde opvoeding in onze complexe maatschappij zijn ver onder de maat.* Den Haag: Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak, 10 februari 2004

gesloten plaatsing. Veel kinderrechtters geven aan dat dit ingewikkelde afwegingen zijn waarbij het vaak kiezen is tussen twee kwaden. Het verlengen van de gesloten plaatsing is niet wenselijk, maar terugkeer naar de thuissituatie is vragen om nieuwe problemen. De kinderrechtters zijn unaniem van mening dat wachten in een strafrechtelijk regime op een behandelplaats niet aan de orde zou moeten zijn. Vaak noemen de kinderrechtters dat de leeftijd van veel van de jongeren het lange wachten helemaal ontoelaatbaar maakt. Vaak zijn deze jongeren al 15 of 16 jaar en gaat er veel kostbare tijd verloren. Ook verdwijnt door het lange wachten iedere motivatie bij de jongere voor een behandeling.

Veel kinderrechtters zijn zeker niet tegen het creëren van de gesloten en besloten plaatsingen binnen de reguliere jeugdzorg. Wel vinden ze het bijna allemaal belangrijk dat er ook dan een gerechtelijke toets blijft. Dit soort ingrijpende maatregelen moet goed overwogen worden en omkleed zijn met de nodige gerechtelijke waarborgen. Ook dient het begrip 'besloten' goed afgebakend te zijn. Andere kinderrechtters vinden dat er behandel mogelijkheden onder dwang zouden moeten komen voor jongeren met ernstige gedragsstoornissen. Volgens hen zijn forse gedragsstoornissen bij jongere even ernstig als psychiatrische stoornissen en dient er specifieke regelgeving hieromtrent te komen voor jeugdigen in een BOPZ-achtige formule.

Over het algemeen zijn de kinderrechtters van mening dat deze jongeren tijdens een korte gesloten plaatsing als eerste fase in een traject van behandeling kunnen afkoelen en de structuur in de opvanginrichting snel effect sorteert. Daarna zouden ze snel moeten doorstromen naar een gesloten of besloten vorm van behandeling. En daar beginnen de problemen, deze behandelplekken zijn schaars waardoor de wachttijden hiervoor lang zijn. Onaanvaardbaar, zo vinden de kinderrechtters unaniem.

5.6 Invloed organisatie binnen de rechtbank

Het aantal omzettingen verschilt per rechtbank. De organisatie van de rechtbank blijkt hierbij een rol te spelen. Er zijn grote verschillen tussen de rechtbanken op dit punt. Bij sommige rechtbanken zijn de civiele sector en de strafsector strikt gescheiden, bij andere rechtbanken loopt dat veel meer door elkaar heen. De informatieoverdracht over zaken tussen beide sectoren is analoog daaraan ook zeer wisselend. Soms is er geen communicatie over zaken tussen de sectoren, soms kan een kinderrechtter alle informatie die bekend is bij de strafsector en de civiele sector over een jongere via een centraal registratiesysteem inzien. Bij een aantal rechtbanken is de scheiding tussen de strafsector en de civiele sector dermate strikt (bijvoorbeeld in Utrecht, Rotterdam en Breda) dat er bijna geen contact is tussen kinderrechtters van beide sectoren. Het kan dan voorkomen dat een kinderrechtter in een strafzaak pas ter zitting hoort dat er ook een gezinsvoogd is betrokken bij een zaak en een jongere meerdere malen ter zitting moet verschijnen om een civiel traject in gang te zetten.

Bij sommige rechtbanken doen kinderrechtters alleen jeugdzaken, vaker combineren ze jeugdzaken met andere zaken. Dit is het geval bij zowel civiele rechtters (die dan bijvoorbeeld ook scheidings- en omgangszaken doen) en strafrechtters. Rechtters-

commissarissen zijn meestal andere rechters dan de rechters die de zittingen doen. Soms is er binnen een rechtbank één rechter-commissaris die voorgeleidingen van jeugdigen doet. Vaker is dit niet het geval is er geen sprake van specialisering. Heel soms fungeert een kinderrechter zowel als rechter-commissaris als kinderrechter die zittingen doet. De rechter vervult echter nooit beide rollen in één zaak. Bij een aantal rechtbanken zijn er speciale jeugdofficieren die ook de civielrechtelijke mogelijkheden goed in het vizier hebben en met enige regelmaat een civielrechtelijk afdoening voorstellen (Rotterdam en Den Bosch).

Sommige rechtbanken zijn actief in netwerken rond de aanpak van jeugdcriminaliteit. Zo participeert de rechtbank in Den Bosch in een zogenoemd GAMMA-netwerk (Gemeenschappelijke aanpak van minderjarigen moet anders). In dit netwerk participeren de Raad voor de Kinderbescherming, de politie, het Openbaar Ministerie, Slachtofferhulp, de jeugdreclassering en de rechters-commissarissen. Dit netwerk heeft ertoe geleid dat politiecontacten van jongeren goed bijgehouden worden en jongeren na twee contacten al wordt voorgeleid aan de officier van justitie. Dit om ergere vergrijpen en straffen te voorkomen. In Groningen is de keten volgens de geïnterviewde kinderrechter goed georganiseerd. Er wordt snel ingegrepen zodra een jongere een strafbaar feit begaat. Als een jongere is opgepakt door de politie wordt snel proces-verbaal opgemaakt waarna overleg volgt tussen het Openbaar Ministerie en de Raad voor de Kinderbescherming. De Raad maakt vervolgens in korte tijd een basisrapport op om zo snel mogelijk hulpverlening op gang te krijgen.

Bij veel rechtbanken is er een beweging gaande om meer verbindingen te leggen tussen de strafsector en de civiele sector. Bij sommige rechtbanken is dit nog niet meer dan een in de praktijk geconstateerd knelpunt en is er de intentie meer samenwerking tussen beide sectoren te creëren. Over het algemeen is het gevoelen dat het toch vaak dezelfde 'soort' jongeren zijn die civiele kinderrechters en de strafrechters ter zitting krijgen en per zaak bekeken moet worden wat de beste oplossing is. Het kunnen 'switchen' tussen straf en civiel maakt het makkelijker een afdoening te kiezen zodanig dat gedragsverandering mogelijk is.

Bij andere rechtbanken zijn er reeds concrete plannen die op het punt van uitvoering staan of is dit al langer praktijk. In Alkmaar is er sinds kort een rechter-commissaris als coördinator jeugdzaken aangesteld. Deze coördinator bekijkt bij iedere jeugdige die wordt voorgeleid of de zaak strafrechtelijk of civielrechtelijk dient te worden behandeld. Bij een aantal rechtbanken doen kinderrechters zowel civiele als strafrechtelijke zittingen (onder andere in Groningen, Amsterdam, Den Bosch en Arnhem) en kunnen in één en dezelfde zitting beide 'soorten' maatregelen uitspreken. Een soortgelijke beweging is te zien bij de Raad voor de Kinderbescherming. Ook daar is een organisatieverandering gaande en komen raadsonderzoekers straf en raadsonderzoekers civiel bij elkaar in één team te zitten. De indruk bestaat dat een dergelijke organisatie van de rechtbank de overgang van een jongere van een strafrechtelijk naar een civielrechtelijk traject vergemakkelijkt.

5.7 Tot slot

Bovenstaande overziend kunnen we concluderen dat voor de kinderrechtters voorop staat dat de jongeren wiens delict civielrechtelijk wordt afgedaan behandeling nodig hebben. De voorlopige hechtenis wordt in deze gevallen benut om hulpverlening op gang te krijgen. Het voordeel hierbij is dan dat de jongere al in een opvanginrichting zit en de plaatsing gemakkelijk op civielrechtelijke titel gecontinueerd kan worden na de schorsing van de voorlopige hechtenis. De kinderrechtter legt bij de schorsing de bijzondere voorwaarde op dat de jongere mee moet werken aan de gesloten plaatsing op civielrechtelijke titel. Dit alles met als doel een verandering in het gedrag en de (gezins)situatie van de jongere te bewerkstelligen. Het liefst zien de kinderrechtters deze gesloten plaatsing als eerste fase van een behandeltraject waarin een jongere van gesloten via besloten naar meer open vormen van behandeling doorstroomt. De mogelijkheid van 'omzetten' is voor veel van de kinderrechtters een belangrijk instrument om flexibel te kunnen switchen van een strafrechtelijke naar een civielrechtelijke afdoening van een delict. Het lijkt erop dat met de invoering van het crisisconvenant in 2001 dit switchen van straf naar civiel alleen maar gemakkelijker is geworden. Vooral voor de kwetsbare groep van licht verstandelijk gehandicapte jongeren achten de kinderrechtters een dergelijke afdoening van belang.

Op civielrechtelijke titel geplaatst worden in een opvanginrichting betekent echter nog geen gerichte behandeling. En hier komt een belangrijk knelpunt naar voren: het schrijnende tekort aan gesloten en besloten behandelcapaciteit al dan niet binnen een justitieel kader. Jongeren komen op civielrechtelijke titel in een opvanginrichting terecht waar ze vervolgens veel te lang moeten wachten op een behandelplek. Uit de interviews komt hierover een duidelijk gevoel van onmacht, en soms ook frustratie, bij de kinderrechtters naar voren. In een eerder stadium is bij deze jongeren in het vrijwillig kader van alles mis gegaan. Hulpverlening sorteerde geen effect, er werd te lang doorgemodderd en te laat echt ingegrepen. Als gevolg hiervan verergerden de problemen van deze jongeren alleen maar waardoor ze uiteindelijk nergens meer te hanteren zijn. De justitiële jeugdinstellingen worden daarmee volgens de kinderrechtters het afvoerputje van alles wat binnen de vrijwillig kader niet gelukt is. 'Omzetten' betekent in de praktijk voor deze jongeren lang wachten op een behandelplek die er niet is.

De kinderrechtters stellen het belang van de jongere telkens voorop. Velen ergeren zich aan de huidige maatschappelijke en politieke roep om meer repressie en zwaardere straffen voor jeugdigen. In hun ogen is dit niet meer dan symptoombestrijding. Het gaat er om een fundamentele verandering in het gedrag en de situatie van de jongere te bereiken. Het jeugdstrafrecht is er volgens hen in de eerste plaats niet voor bedoeld om jongeren te straffen voor, vaak lichte, feiten, maar om hun ontwikkeling weer in goede banen te leiden. Een van de kinderrechtters stelt het als volgt: 'de essentie van het jeugdstrafrecht is niet in de eerste plaats de jongere te straffen, maar te zorgen dat de jongere weer op de rails komt'. En daarvoor hebben deze jongeren behandeling nodig, binnen of buiten justitie, en het liefst meteen.

6 Slotbeschouwing

Er is de afgelopen periode veel aandacht geweest voor de onder toezicht gestelde jongeren (ots-ers) die in het kader van een crisisplaatsing in de justitiële opvanginrichtingen verblijven. In dit rapport hebben we een andere groep ots-ers uit de opvanginrichtingen in kaart gebracht. Het gaat om jongeren die in voorlopige hechtenis worden genomen en bij wie de kinderrechter besluit om géén straf op te leggen, maar wél het verblijf in de opvanginrichting voort te zetten. De voorlopige hechtenis wordt in deze gevallen beëindigd en deze jongeren verblijven vervolgens op civielrechtelijke 'titel' op dezelfde plek. In dit rapport duiden we deze groep aan met de term 'omzettingen'.

De directe aanleiding om deze groep in kaart te brengen, ligt bij de brief die door de Minister van Justitie en de Staatssecretaris van VWS voor de zomer van 2004 naar de Tweede Kamer is gestuurd over de crisisplaatsingen in de opvanginrichtingen. In deze brief stellen de bewindslieden dat jeugdigen die *primair bescherming en behandeling nodig hebben en geen ernstige strafrechtsproblemen hebben*, niet meer in de justitiële jeugdinrichtingen thuis horen. Voor hen is alternatief zorgaanbod noodzakelijk. Om dit te kunnen realiseren is op diverse punten nadere informatie nodig, aldus de bewindslieden. Eén van de zaken waarover duidelijkheid nodig is, is de *omvang* van de doelgroep die eigenlijk niet meer in de inrichtingen thuis hoort. Naast de crisisgeplaatste groep verblijven er nog andere jongeren op civielrechtelijke titel in de justitiële jeugdinrichtingen. In de *opvanginrichtingen* verblijven jongens en meisjes waarbij de bovengenoemde 'omzetting' plaats vond (onder wie ook een groep zgn. 'veelplegers') en in de *behandelinrichtingen* is meer dan de helft van de groep civielrechtelijk geplaatst. Horen deze jongeren, net als de crisisplaatsingen, tot de groep die primair bescherming en behandeling nodig heeft, en waar geen ernstige strafrechtsproblemen aan de orde zijn?

In dit rapport proberen we deze vraag te beantwoorden voor de jongeren die te maken kregen met een 'omzetting'. We schetsen een beeld van dit type zaken aan de hand van vier onderzoeksvragen:

- Wat zijn de kenmerken van de jongeren die nu in de categorie 'omzettingen' vallen (ook van de veelplegers onder hen).
- Verschillen deze kenmerken van die van jongeren die in het kader van het convenant crisisplaatsingen in de opvanginrichtingen zijn geplaatst?
- Welke overwegingen hanteren kinderrechters bij hun keuze om een zaak van een jongere die onder toezicht gesteld is én delicten heeft gepleegd, al dan niet strafrechtelijk af te doen? Is er daarbij verschil tussen de zgn. 'veelplegers' en de 'omzettingen'?
- Welke zorgaanbod achten de kinderrechters noodzakelijk voor de groep 'veelplegers' en 'omzettingen'?

De informatie is verzameld aan de hand van: 1) onderzoek van een steekproef van 48 van de 91 dossiers van 'omzettingszaken' uit de eerste helft van 2004 en 2) interviews met 17 kinderrechters uit verschillende arrondissementen, verspreid over het land.

6.1 De omzettingen

Onder de 48 omzettingen die we onderzocht hebben, bevonden zich 13 zaken waarin de jongere in kwestie als 'veelpleger' genoteerd stond. Het blijkt dat deze 'veelplegers' niet afwijken van de andere omzettingen. Niet voor wat betreft leeftijd, noch voor problematiek en ook het aantal gepleegde delicten week niet significant af van de rest van de groep. We beschouwen de 'omzettingen' daarom als één groep.

De problemen van de jongeren in de omzettingen én bij de crisisplaatsingen komen voor een groot deel overeen. In beide gevallen is er sprake van ernstige gedragsstoornissen (antisociaal gedrag, agressie, oppositioneel-opstandig gedrag, risicovol alcohol en druggebruik, weglopen). Zowel bij de omzettingen als bij crisisplaatsingen gaan deze gedragsstoornissen in ruim de helft van de gevallen samen met internaliserende psychische problemen. Dit betreft voornamelijk depressieve klachten. Daarnaast komen ook andere zaken voor, zoals psychotische symptomen, autistische kenmerken, angst, automutilatie en suïdepogingen. In beide groepen heeft bijna één op de vijf jongeren een licht verstandelijke handicap.

Jongeren in beide groepen hebben uiteenlopende delicten gepleegd. In de omzettingengroep is dat het geval bij de hele groep, bij de crisisplaatsingen is van 45% bekend dat er delicten zijn gepleegd. Over de aard van de delicten is in de dossiers van de omzettingengroep meer te vinden. Duidelijk is dat het in deze gevallen meestal gaat om vermogensdelicten (63%). Daarna komen gewelddelicten (44%), delicten tegen openbare orde en gezag (27%), vermogensdelicten met geweld (25%), vernieling (21%) en bedreiging (21%). Andere typen delicten komen veel minder voor. Van de crisisplaatsingen hebben we dergelijke informatie maar in een deel van de gevallen. Ook daar worden wel geweldsdelicten genoemd, maar weten we niet precies welk percentage van de groep zich er aan schuldig maakt.

Bij de vergelijking van de omzettingen met de crisisplaatsingen, hebben we telkens vergeleken met de groep crisisplaatsingen in zijn geheel én met twee subgroepen daarbinnen, namelijk degenen die wél en géén delicten hebben gepleegd. Er blijken op drie punten duidelijke verschillen tussen de omzettingen en de crisisplaatsingen:

- Bij de omzettingen én bij de crisisgeplaatste groep waarvan delicten bekend zijn, staat antisociaal en gewelddadig gedrag meer op de voorgrond, bij de crisisplaatsingen waar géén delicten bekend zijn springt het oppositioneel-opstandige gedrag en weglopen eruit. Echter: ook binnen de groep crisisplaatsingen met delicten zijn er veel meer jongeren met oppositioneel-opstandig gedrag dan bij de omzettingen.
- Ook voor wat betreft de internaliserende psychische stoornissen wijken de crisisplaatsingen zónder delicten af: onder hen zijn meer meisjes met depressieve klachten, automutilatie of suïdepogingen en meer gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag en vermoedens van prostitutie (al is dit een relatief kleine groep).

- Een ander opvallend punt van verschil ligt in de leefsituatie van de jongeren. In de omzettingengroep woont verreweg het grootste deel (vóóordat zijn in voorlopige hechtenis worden genomen) thuis. In een veel groter aantal zaken dan bij de crisisplaatsingen, is er daar thuis sprake van ernstige ruzies, overbelaste ouders én ook van ouders waarvan bekend is dat zij de situatie willen veranderen.

We kunnen op grond hiervan concluderen dat de zaken waarin een omzettingen plaats vindt, meer lijken op de crisisgeplaatsten waarvan delicten bekend zijn, dan op degenen van wie geen delicten bekend zijn. Toch zijn er nog verschillen. Het belangrijkste verschil is dat in de omzettingzaken het overgrote deel van de jongeren thuis woont, waarbij daar grote problemen zijn, maar ook van 'betrokken' ouders wordt gesproken. Dit maakt dat intensieve gezinsbehandeling voor deze groep een voor de hand liggende oplossing zou zijn.

Bescherming, behandeling en ernstige strafrechtsproblemen

De ernstige gedragsstoornissen en psychische problemen maken duidelijk dat er dringend hulp nodig is. Of er ook 'bescherming' nodig is, is een lastiger te beantwoorden vraag. Kenmerken van jongeren waarbij naar ons idee sprake zou moeten zijn van het 'in bescherming nemen van jongeren' zijn: mishandeling van de jongere thuis, betrokkenheid bij prostitutie, internaliserende psychische problemen en een licht verstandelijke handicap.

Er is in de 'omzettingzaken' in een vergelijkbaar percentage van de gevallen (25% en bij de crisisplaatsingen 21%) sprake van mishandeling en in een veel kleiner aantal gevallen van betrokkenheid bij prostitutie (2% en bij de crisisplaatsingen 17%).

Internaliserende problemen komen bij een kleiner aantal jongeren voor dan bij de crisisplaatsingen. Toch komen deze problemen wel degelijk voor. Ook bij de 'omzettingen' zijn er jongeren met depressieve klachten (27%), jongeren die zichzelf beschadigen of een zelfmoordpoging hebben gedaan (13%) of andere internaliserende psychische stoornissen hebben (13%). Ook het feit dat net als bij de crisisgeplaatste jongeren één op de vijf een licht verstandelijke handicap heeft, maakt dat we kunnen stellen dat er wel degelijk jongeren zijn die primair bescherming nodig hebben.

Of er al dan niet sprake is van ernstige strafrechtsproblemen is een vraag die niet goed op basis van de feitelijke informatie over de gepleegde delicten te beantwoorden is. In alle 'omzettingzaken' gaat het om jongeren die delicten hebben gepleegd en in een flink deel van de gevallen zijn dit geweldsdelicten en bedreigingen. Of deze delicten 'ernstig strafrechtsproblemen' betekenen, is vooral een kwestie die de kinderrechtter beoordeelt.

6.2 De overwegingen van de kinderrechtters

De kinderrechtters kiezen in de 'omzettingzaken' voor een civielrechtelijke afdoening, omdat zij van mening zijn dat er ingegrepen moet worden en dringend hulp nodig is. Vaak is dat ook de overweging geweest om jongeren in voorlopige hechtenis te nemen. Deze wordt dan benut om hulpverlening in gang te zetten. Omdat deze jongeren dan al in een opvanginrichting verblijven is het betrekkelijk simpel om de plaatsing te continueren na de schorsing van de voorlopige hechtenis. De kinderrechtter legt bij de

schorsing de bijzondere voorwaarde op dat de jongere mee moet werken aan de gesloten plaatsing op civielrechtelijke titel.

De mogelijkheid van 'omzetten' is voor veel van de kinderrechtshouders een belangrijk instrument om flexibel te kunnen switchen van een strafrechtelijke naar een civielrechtelijke afdoening van een delict. Het lijkt erop dat met de invoering van het crisisconvenant in 2001 dit switchen van straf naar civiel gemakkelijker is geworden.

De kinderrechtshouders geven de machtiging gesloten plaatsing af, vanuit het idee dat dit een eerste fase is in een behandeltraject waarin een jongere van gesloten via besloten naar meer open vormen van behandeling doorstroomt.

Het voortgezette verblijf in de opvanginrichting betekent echter in de praktijk nog geen gerichte behandeling. De kinderrechtshouders ervaren een schrijnende tekort aan (gesloten en besloten) behandelcapaciteit al dan niet binnen een justitieel kader.

Jongeren komen op civielrechtelijke titel in een opvanginrichting terecht waar ze vervolgens lang moeten wachten op een behandelplek. Uit de interviews komt hierover een duidelijk gevoel van onmacht, en soms ook frustratie, bij de kinderrechtshouders naar voren. In een eerder stadium is bij deze jongeren in het vrijwillig kader van alles mis gegaan. Hulpverlening sorteerde geen effect, de zaak werd te lang op zijn beloop gelaten en te laat werd er echt ingegrepen. Als gevolg hiervan verergerden de problemen van deze jongeren alleen maar waardoor ze uiteindelijk nergens meer te hanteren zijn. De justitiële jeugdinstellingen worden daarmee volgens de kinderrechtshouders het afvoerputje van alles wat binnen de vrijwillig kader niet gelukt is. 'Omzetten' betekent in de praktijk voor deze jongeren wachten op een behandelplek die er niet is.

Geen ernstige strafrechtsproblemen

Bij de beslissing om al dan niet de noodzaak tot hulpverlening voorop te laten staan, speelt de aard en ernst van de gepleegde delicten mee. In de omzettingzaken gaat het volgens de kinderrechtshouders doorgaans om een reeks van winkeldiefstallen, geweld in de huiselijke kring, straatroof, woninginbraak, vernieling, mishandeling en vechtpartijen. De afwegingen die gemaakt worden zijn per individueel geval verschillend, maar een paar grote lijnen zijn wel te onderscheiden. Zo hanteren diverse rechtshouders het uitgangspunt dat geweld in huiselijk kring duidt op een totaal vastgelopen situatie waarbij de noodzaak tot het aanpakken dáárvan voorop staat. Is er sprake van geweld gericht tegen willekeurige buitenstaanders, dan krijgt het delict een meer maatschappelijk tintje en ligt een strafrechtelijke afdoening meer voor de hand. De mate van 'geschoktheid van de samenleving' gaat dan een rol spelen.

Ook werd benadrukt dat met name de kwetsbare jongeren (bijvoorbeeld de groep met een licht verstandelijke handicap en de daarbij behorende problematiek) voor relatief lichte vergrijpen in voorlopige hechtenis worden genomen. Normaal begaafde jongeren weten voor soortgelijke delicten de politie te ontlopen. Bij deze groep past een op hulp gerichte benadering.

Een andere overweging om tot een omzetting over te gaan, is dat een straf zich enkel en alleen op de jeugdige in kwestie richt, terwijl er juist hulp in het gezin nodig is. Binnen het kader van een ots is hulp aan het gezin wél mogelijk. Deze overweging sluit aan bij een belangrijk kenmerk van de groep omzettingen, namelijk dat het overgrote deel thuis woont, dat er thuis veel problemen zijn, maar dat een veel grotere groep ouders dan bij de crisisplaatsingen betrokken is bij het wel en wee van hun kind en wel iets wil doen om de situatie te veranderen.

De kinderrechters stellen het belang van de jongere telkens voorop. Velen ergeren zich aan de huidige maatschappelijke en politieke roep om meer repressie en zwaardere straffen voor jeugdigen. Het jeugdstrafrecht is er volgens hen voor bedoeld om de ontwikkeling van jongeren weer in goede banen te leiden. Eén van de kinderrechters stelt het als volgt: 'de essentie van het jeugdstrafrecht is niet in de eerste plaats de jongere te straffen, maar te zorgen dat de jongere weer op de rails komt'. We kunnen daarom concluderen dat zij in de omzettingszaken 'bescherming' voorop stellen en oordelen dat er geen sprake is van 'ernstige strafrechtsproblemen'.

6.3 Versterking civiel én strafrechtelijk aanbod

Zijn de jongens en meisjes in de 'omzettingszaken' nu – net als de crisisgeplaatste groep – te zien als jongeren die 'primair bescherming en behandeling nodig hebben en die geen ernstige strafrechtsproblemen hebben'? We hebben in de beide voorgaande paragrafen laten zien dat ernstige gedragsstoornissen in combinatie met internaliserende psychische problemen, behandeling noodzakelijk maken.

Of er 'bescherming' nodig is, is minder duidelijk af te leiden uit de feitelijke kenmerken. Jongeren bij wie sprake is van mishandeling, betrokkenheid bij prostitutie, internaliserende psychische problemen of een licht verstandelijke handicap hebben naar onze overtuiging in elk geval bescherming nodig. Net als bij de crisisplaatsingen, zijn deze kenmerken echter niet bij de hele groep aan de orde.

De vraag of er sprake is van 'ernstige strafrechtsproblemen' is een vraag naar de beoordeling van de gepleegde delicten. Uit de interviews wordt duidelijk dat de kinderrechters in de omzettingszaken oordelen dat de strafrechtsproblemen *niet* op de voorgrond dienen te staan, zij stellen 'bescherming' voorop.

Belangrijker dan de vraag óf er bescherming nodig is dan wel sprake is van ernstige strafrechtsproblemen, is de constatering dat alle jongeren in de omzettingszaken dringend behandeling nodig hebben. In deze paragraaf gaan we in op de vraag wát voor behandeling er nodig is.

Wat voor behandeling nodig?

De kinderrechters reppen in de interviews over een schrijnend tekort aan gesloten en besloten behandelcapaciteit. Daardoor moet deze groep, nét als de crisisplaatsingen lang wachten in de opvang terwijl er niks gebeurt. De kinderrechters staan daarom niet afwijzend tegenover de uitbreiding van gesloten of besloten capaciteit buiten de justitiële jeugdinrichtingen. Twee zaken vinden zij dan wel van belang: het moet duidelijk zijn wat dat 'gesloten' en 'besloten' inhoudt én de kinderrechter moet nog steeds de noodzaak van de geslotenheid toetsen en ermee instemmen (een machtiging afgeven).

Naar ons idee is de noodzaak van 'geslotenheid' of 'beslotenheid' – net als bij de crisisplaatsingen – niet direct af te leiden uit de kenmerken van de doelgroep. Het lijkt erop dat deze noodzaak vooral wordt genoemd vanuit een gebrek aan alternatieven. Weliswaar is van een kwart van de groep bekend dat zij al eerder eens weggelopen zijn,

dat rechtvaardigt nog niet direct een gesloten plaatsing. In elk geval niet van de 75% bij wie weglopen niet als probleem genoemd wordt.

De kinderrechters oordelen in deze zaken dat de noodzaak tot behandeling voorop staat. Zij kiezen voor een omzetting omdat zij op die manier de meeste mogelijkheden zien om de gewenste hulp tot stand te brengen. De aard en ernst van de gepleegde delicten en de noodzaak om hulp te kunnen realiseren spelen een rol in deze afweging. Om die afweging 'zuiver' te kunnen maken zouden er voldoende mogelijkheden moeten zijn, zowel binnen als buiten de justitiële jeugdzorg, om deze groep te behandelen.

Gezien de ernstige gedragsstoornissen en internaliserende psychische problemen, betekent dit dat er specifiek zorgaanbod nodig is. Op dit moment kan men deze moeilijk te hanteren groep niet aan binnen de reguliere jeugdzorg en in de opvanginrichtingen wordt de benodigde hulp ook niet geboden. We zijn hier in het rapport over de crisisplaatsingen al op in gegaan en in het rapport 'de juiste hulp' (Boendermaker e.a., 2004) wordt het gewenste aanbod inhoudelijk verder uitgewerkt. Gezien de leefsituatie van de 'omzettingengroep' is vooral de inzet van intensieve gezinsinterventies noodzakelijk. Dit sluit aan bij de wens van diverse kinderrechters om hulp te kunnen bieden aan het hele gezin, in plaats van alleen de jongere in kwestie. Van twee gezinsinterventies, Multisystemic Therapy (MST) en Functional Family Therapy (FFT) weten we dat het effectieve interventies zijn bij jongeren met problemen zoals die aan de orde zijn bij de 'omzettingengroep'. Beide interventies worden sinds kort op kleine schaal in ons land toegepast. In het rapport over de crisisplaatsingen in de opvanginrichtingen becijferden we dat er jaarlijks voor ongeveer 175 onder toezicht gestelde jongeren dergelijke hulp nodig is. Tellen we de jongeren uit de omzettingengroep erbij, dan is duidelijk dat er een forse uitbreiding van deze interventie noodzakelijk is. We verwijzen naar het rapport 'de juiste hulp' voor de uitwerking van dit zorgaanbod.

Voor het relatief kleine aantal jongeren uit de 'omzettingengroep' dat in een tehuis woont of geen vaste woon- en verblijfplaats hebben, geldt net als bij de crisisplaatsingen dat zij terecht zouden moeten kunnen in een residentiële voorziening die deze lastige groep aankan en waar behandeling plaats vind van de ernstige gedragsstoornissen en internaliserende psychische problemen. Zoals de kinderrechters het formuleren: een voorziening die tussen de reguliere tehuizen én de justitiële jeugdinrichtingen in zit. In het rapport 'de juiste hulp' is uitgewerkt hoe een dergelijke residentiële voorziening er inhoudelijk uit zou moeten zien. We volstaan op deze plaats met het verwijzen naar dat rapport.

Behandeling in strafrechtelijk kader?

We hebben al diverse malen geconstateerd dat de kinderrechters in hun beoordeling van de 'omzettingzaken' de noodzaak tot behandeling laten prevaleren boven de gepleegde delicten. Het is de vraag of zij tot dezelfde afweging zouden komen als er binnen een strafrechtelijk kader meer mogelijkheden zouden zijn. Het gaat de kinderrechters er nu om dát er hulpverlening tot stand komt. Of dat binnen een civielrechtelijk of strafrechtelijk kader plaats vindt, is minder van belang. Wellicht maken zij een andere afweging als er voldoende mogelijkheden zijn om bijvoorbeeld MST in een strafrechtelijk kader toe te passen (dit is nu overigens ook het geval bij de inmiddels

gestarte MST-teams in ons land). Ook versterking (inhoudelijk en in aantal plaatsen) van individuele trajectbegeleiding (ITB) zou bijvoorbeeld een oplossing kunnen bieden. Als deze interventies voldoende beschikbaar zijn en binnen een strafrechtelijk kader ingezet kunnen worden, maakt dit wellicht een meer 'zuivere' afweging van de ernst van de delicten mogelijk.

Literatuur

Boendermaker, L. , Eijgenraam, K. & E. Geurts (2004). *Crisisplaatsingen in de opvanginrichtingen*. Utrecht: NIZW.

Boendermaker, L. (red). (2004). *De juiste hulp, uitgangspunten voor het zorgaanbod voor oters in de opvanginrichtingen*. Utrecht: NIZW.

Doreleijers, Th. A. H. (2004). *Te gek voor woorden, een biopsychosociale benadering van jeugddelinquentie*. Amsterdam: VU (dies natalis)

Tolan, P.H. & D. Gorman-Smith (1998). Development of serious and violent offending careers. In: R. Loeber & D.P. Farrington (eds.). *Serious and violent juvenile offenders, risk factors and successful interventions* (pp. 68-85). Thousand Oaks, CA: Sage.

Verhulst, F.C. (1992). Terminologie in het diagnostisch proces. In: In: Verhulst, F.C. en F. Verheij (red). *Kinder- en jeugdpsychiatrie, onderzoek en diagnostiek*, pag. 6-9. Assen/Maastricht, 1992.

Vreugdenhil, C. (2003). Psychiatric disorders among incarcerated male adolescents in the Netherlands. Amsterdam: proefschrift VU.

Bijlage 1 Interviewleidraad

Algemeen

We hebben bij het maken van de interviewafspraken gemerkt dat de afhandeling van jeugdzaken bij de diverse rechtbanken verschillend is georganiseerd. Voor het begrijpen van de gang van zaken bij het afhandelen van jeugdzaken, is het voor ons van belang om hier toch even op in te gaan. We hebben daarom eerst een paar organisatorische vragen:

- Hoeveel kinderrechtbanken werken er in uw arrondissement?
- Hoe is de afhandeling van jeugdzaken binnen uw rechtbank georganiseerd (ondergebracht bij straf of civiel of aparte sector?)
- Zijn kinderrechtbanken in de rol van rechtercommissaris betrokken bij jeugdzaken, of is dat ondergebracht bij een andere unit /sector oid?

Omzettingen

- 1) Zoals gezegd gaat het ons om de zgn. omzettingen. De jongens en meisjes waar we het over hebben zijn in voorlopige hechtenis genomen en in een opvanginrichting geplaatst.
  - De gronden voor voorlopige hechtenis staan duidelijk in de wet. Kunt u mij wat meer vertellen over de misdrijven/delicten die jongeren die in voorlopige hechtenis worden genomen, doorgaans plegen?
  - Gaat het bij de jeugdigen bij wie sprake is van een omzetting om andere feiten/delicten dan bij jeugdigen die een straf opgelegd krijgen? Kunt u een voorbeeld geven a.h.v. een recente omzettingenzaak?
  - Ik heb begrepen dat een bevel tot voorlopige hechtenis ook kan worden gegeven als een jeugdige geen vaste woon- en verblijfplaats heeft én verdacht wordt van een misdrijf. Speelt dat in de praktijk ook daadwerkelijk een rol? Kunt u een voorbeeld geven a.h.v. een recente omzettingenzaak?

- 2) Aan een bevel tot voorlopige hechtenis gaat maximaal 3 x 24 uur in verzekeringstelling (op het politiebureau) vooraf. Daarna is er eerst sprake van maximaal 10 dagen bewaring en daarna kan maximaal 3 maanden gevangenhouding volgen
  - Hoelang zitten de jeugdigen van de omzettingenzaaken doorgaans in voorlopige hechtenis? (gaat het om jeugdigen die enkele dagen in bewaring zitten of is het wat dat betreft geen specifieke groep?).
  - Er zijn heel wat momenten waarop getoetst wordt of de voorlopige hechtenis nog nodig is. Op wat voor moment komt bij zo'n omzettingenzaak naar voren dat er geen sprake meer dient te zijn van voorlopige hechtenis? Is dat al vrij snel, na

- de in bewaringstelling, of gaat daar meer tijd over heen? Kunt u een voorbeeld geven a.h.v. een recente omzettingszaak?
- Wat is in zulke gevallen de reden / de aanleiding om tot opheffing van de voorlopige hechtenis te besluiten? Of is het eerder andersom: zijn er bijzondere redenen om bij bepaalde OTS-ers tot voorlopige hechtenis te besluiten? Zijn er in die gevallen bijvoorbeeld onvoldoende gronden om 'gewoon' een machtiging gesloten plaatsing af te geven?
- 3) Wie neemt doorgaans het initiatief tot een omzetting? De kinderrechter in rol van rechtercommissaris? De kinderrechter ter zitting? De officier van justitie? advocaat? gezinsvoogd?. Kunt u een voorbeeld geven a.h.v. een recente omzettingszaak?
- Wat is de rol van de gezinsvoogd in deze zaken? Het gaat immers om jongeren die al onder toezicht staan?
- 4) Wat voor overwegingen spelen een rol bij het besluit tot een omzetting?
- Waarom wordt gekozen voor een machtiging gesloten plaatsing i.p.v. het opleggen van een straf? Kunt u een voorbeeld geven a.h.v. een recente zaak om de overwegingen te verduidelijken?
  - Is er verschil in de overwegingen in de verschillende 'fasen' van de afhandeling van een zaak? Zijn de overwegingen van de officier of de kinderrechter in de rol van rechtercommissaris anders dan de overwegingen van de kinderrechter die een zaak ter zitting voorgelegd krijgt?
- 5) Is er sprake van afstemming / overleg met de betrokken partijen rond de afdoening die gekozen gaat worden? (zoals: Raad, GVI, OvJ) Zijn de ouders en jeugdige zelf betrokken bij dergelijke beslissingen (gehoord?)
- 6) Waarin verschillen de zaken waarin u kiest voor een omzetting van de zaken waarin *wél tot het opleggen van een straf* wordt overgegaan? (aard en ernst van problemen, van delicten?). Kunt u een voorbeeld geven aan de hand van een recente omzettingszaak?
- 7) Waarin verschillen de zaken waarin u kiest voor een omzetting van de '*echte crisisplaatsingen*' in de opvanginrichtingen? (aard en ernst van problemen, van delicten?). Kunt u een voorbeeld geven aan de hand van een recente omzettingszaak?
- 8) Bij de omzettingen wordt de keuze gemaakt om jeugdigen in de opvanginrichting te laten blijven, maar zonder toepassing van straf. Welke overwegingen leiden tot de keuze tot het verlengen van het verblijf in de opvanginrichting? Waarom is een verblijf daar nodig? (is het bijv. de geslotenheid? de inhoudelijke aanpak, de beschikbaarheid?)
- Overweegt u in zo'n geval ook toepassing van strafrechtelijke afdoeningen buiten de justitiële jeugdinrichtingen? Denk bijvoorbeeld aan nachtdetentie, ITB of andere reclasseringsbegeleiding of elektronisch huisarrest. Waarom wordt in deze gevallen niet voor deze andere afdoeningen gekozen?

- Werd het fenomeen 'omzetting' ook toegepast voor de totstandkoming van het convenant crisisplaatsingen of is het een gevolg van het bestaan van het convenant?
  - Indien ja: Kiest u nu vaker voor een omzetting dan voorheen?
- 9) Wat voor hulp / zorgaanbod acht u wenselijk voor deze groep jongere. Is dat meer te generaliseren? Of zijn het allemaal heel specifieke gevallen? Kunt u dit toelichten aan de hand van een voorbeeld van een recente omzettingszaak?
- 10) Als de door u wenselijk geachte hulp meer beschikbaar was, zou u dan nog voor dit middel (omzettingen) kiezen, of komt deze groep jeugdigen dan niet meer in de opvanginrichtingen terecht?

Crisisplaatsingen

- 11) De afgelopen twee jaar is het aantal crisisplaatsingen in de opvanginrichtingen flink toegenomen. Uit interviews die we eerder dit jaar afnamen werd duidelijk dat er een gebrek is aan passende jeugdzorg de jeugdzorg voor jeugdigen met ernstige gedragsstoornissen.
- Met het crisisconvenant werd plaatsing in de opvanginrichtingen mogelijk. Uit ons onderzoek kwam dat er ander zorgaanbod nodig is voor deze groep.
- Wat zijn doorgaans de overwegingen om een onder toezicht gestelde jeugdige gesloten te plaatsen?
  - Wat voor zorg / opvang / hulp heeft u voor ogen als u instemt met het verzoek een machtiging gesloten plaatsing af te geven voor een ondertoezicht gestelde jeugdige?
  - Zou het beschikbaar zijn van passende zorg buiten de justitiële jeugdinrichtingen, uw beslissing om een machtiging gesloten plaatsing af te geven beïnvloeden?
  - Er zijn diverse zorgaanbieders in de jeugdzorg die zeggen dat zij, willen ze met deze groep jeugdigen kunnen werken, een vorm van dwang moeten kunnen toepassen: vasthouden, voordeur op slot doen of plaatsen in een afkoelingsruimte. Wat vindt u van deze gedachte, om een vorm van 'geslotenheid' wettelijk mogelijk te maken buiten de justitiële jeugdinrichtingen (en jeugd-ggz)?

OTS-ers in de behandelinrichtingen

- 12) In de justitiële behandelinrichtingen bestaat meer dan de helft van de populatie uit ondertoezicht gestelde jeugdigen. Doorgaans stromen zij door naar deze inrichtingen na een (lange) wachtperiode in de opvanginrichtingen. Er zijn vaak diverse verlengingen van de machtiging gesloten plaatsing aan de orde
- wat zijn de overwegingen die een rol spelen bij het besluit om de machtiging al dan niet (keer op keer) te verlengen? Kunt u een voorbeeld geven van een recente zaak waarin dit aan de orde was?
  - Bent u van mening dat het verblijf in een justitiële behandelinrichting de juiste oplossing is voor deze groep jeugdigen? (waarom wel/niet).

- Zou het beschikbaar zijn van passende zorg buiten de justitiële jeugdinrichtingen, uw beslissing om de machtiging gesloten plaatsing te verlengen beïnvloeden?

Tot slot

Tot slot nog een paar meer algemene vragen:

- We hebben het in het begin van het gesprek gehad over de manier waarop de afhandeling van jeugdzaken binnen uw organisatie is vormgegeven. Heeft u het idee dat deze organisatievorm van invloed is op de keuzes die bij de afhandeling van jeugdzaken gemaakt worden?
- De kinderrechters hebben onlangs een pittig manifest naar buiten gebracht. Is er een landelijk 'beleid' over de wijze van afhandeling van jeugdzaken? Heeft het landelijk overleg kinderrechters een dergelijke functie of juist helemaal niet?
- We hebben diverse factoren besproken die van invloed zijn op de keuzes die in jeugdzaken gemaakt worden? Welke zijn voor u het meest belangrijk?

We hebben veel zaken besproken en er zijn diverse onderwerpen aan de orde geweest. Zijn er nog dingen die u wilt toevoegen / aan de orde wilt stellen?

Bijlage 2   Overzicht geïnterviewde kinderrechters

Rechtbank Rotterdam	Mw. R. de Haan-Boerdijk Mw. N. de Boorder-Wennekers
Rechtbank Utrecht	Mw. E. Akkermans
Rechtbank Breda	Mw. J. Calkoen Mw. E. Meyboom
Rechtbank Alkmaar	Mw. L. van der Heijden
Rechtbank Haarlem	Mw. Alya Mw. F. Hijink
Rechtbank Groningen	Mw. J. Idsardi
Rechtbank Amsterdam	Mw. A.M. van der Does Mw. A. van Dijken, beleidsmedewerker
Rechtbank Den Bosch	Dhr. F. van der Reijt
Rechtbank Arnhem	Mw. M. Cools
Rechtbank Almelo	Dhr. J. Olthof
Rechtbank Maastricht	Mw. I. Becker Mw. M. van Uum
Rechtbank Den Haag	Mw. C. Dettmeijer Mw. Leclerc-Meijer